

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Gintarė Žilytė

**LOGOPEDO PAGALBOS SPECIFIŠKUMAS PRADINĖSE IR
PAGRINDINIO UGDYMO PIRMOSIOS DALIES KLASĖSE**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė -

Prof. Stefanija Ališauskienė

2017

Magistro darbo santrauka

Magistro darbe analizuojamas logopedo darbo specifiškumas pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse. Teorinės ir dokumentų analizės metodu siekiama išsiaiškinti logopedų veiklos ypatumus: kompetencijas, logopedo darbo funkcijas, darbo organizavimo principus; mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų požymius, jų įveikimo metodus, bei kalbos ugdymo reikšmę 1 -4, 5 – 8 klasėse.

Empirinio tyrimo duomenys buvo renkami taikant apklausos raštu ir pusiau struktūruoto interviu žodžiu metodais, siekiant atskleisti logopedinės pagalbos teikimo specifiškumą pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse. Empirinio tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti su kokiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turinčiais mokiniais, logopedai dirba mokyklose, kokias logopedinio darbo formas taiko ir kokia logopedinių pratybų forma yra efektyviausia. Taip pat siekta atskleisti, kokius darbo metodus logopedai taiko savo darbe, dirbdami su mokiniais, turinčiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, bei su kokiais sunkumais logopedai susiduria savo darbe ir kokias bendradarbiavimo formas taiko bendraudami su kitais pedagogais bei mokinių tėvais.

Remiantis apklausos raštu duomenimis nustatyta, kad 1 – 4 klasėse vyrauja fonologiniai, fonetiniai ir kalbos neišsivystymo, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai. 5-8 klasėse vyrauja fonologiniai ir specifinės kalbos raidos kalbėjimo ir kalbos sutrikimai. Dirbdami su pradinių klasių mokiniais, logopedai dažniausiai taiko aktyvaus mokymo(si) metodus. Darbui su vyresnio amžiaus mokiniais pasitelkiami tradiciniai mokymo(si) metodai. Tyrimo dalyviai nurodė tokias esmines problemas, su kuriomis dažniausiai susiduria logopedai savo darbe: laiko trūkumas dėl didelio mokinių skaičiaus, nesuderintas su pamokų tvarkaraščiu logopedų darbo laikas; vyresnėse klasėse – mokinių motyvacijos stoka. Siekdami užtikrinti kokybišką pagalbos teikimą, logopedai dažniausiai patys inicijuoja bendravimą su pedagogais bei mokinių tėvais, dažniausiai taikydami individualaus pokalbio metodą. Apklausos raštu analizė bei deskriptyvinė duomenų analizė atskleidė, kad mokinių tėvai dažniausiai yra pasyvūs ugdymo dalyviai.

Esminės sąvokos: logopedas, logopedinės pagalbos organizavimas, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. LOGOPEDINĖS PAGALBOS ORGANIZAVIMAS BEI LOGOPEDO ATLIEKAMOS FUNKCIJOS: TEORINIAI ASPEKTAI.....	9
1.1. Logopedo darbą reglamentuojantys dokumentai, atliekamos funkcijos ir kompetencijos.....	9
1.2. Logopedinės pagalbos teikimo ir organizavimo tvarka mokykloje.....	14
1.3. Kalbos ugdymas ir logopedinės pagalbos metodai.....	15
1.4. Kalbos ugdymo svarba mokymosi rezultatams pradinėse ir aukštesnėse klasėse.....	18
2 skyrius. LOGOPEDINĖS PAGALBOS SPECIFIŠKUMAS PRADINĖSE IR PAGRINDINIO UGDYMO PIRMOSIOS DALIES KLASĖSE	20
2.1. Tyrimo metodika	20
2.2. Respondentai	21
2.3. Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pasiskirstymas pagal klases	26
2.4. Logopedinės pagalbos teikimo formos ir metodai skirtingose klasėse	32
2.5. Logopedo darbo specifiškumas skirtingose klasėse	39
2.6. Logopedų ir kitų mokyklos pedagogų bei mokinių tėvų bendradarbiavimas	45
Apibendrinimas	49
Išvados.....	51
Literatūros sąrašas	53
Summary.....	58
Priedai.....	Klaida! Žymelė neapibrėžta.

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, buvo visuomet, bet ne visais laikais buvo teikiamos specialiojo ugdymo paslaugos jų poreikiams tenkinti“, teigia Hallahan, Kauffman, (2003). Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę įvyko žymių pokyčių visose visuomenės srityse, teigia Kunigytė – Arlauskienė, Jakaitienė (2010). Švietimo organizavimui buvo pradėtas kirti didesnis dėmesys. Kunigytės – Arlauskienės, Jakaitienės, (2010) teigimu, pastaraisiais metais daug dėmesio buvo skiriama vienai iš švietimo sričių – specialiajam ugdymui. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme¹, reglamentuojama, jog mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (toliau SUP), ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias. Mokinių, turinčių SUP, ugdymas organizuojamas Švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. Minėtame Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme SUP apibrėžiami, kaip „pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių“. Kiekvieno vaiko, taip pat ir turinčio SUP, teisę mokytis užtikrina valstybės įstatymai, vienas iš jų Lietuvos Respublikos konstitucija².

Esminiai vaikų, turinčių SUP ugdymo pokyčiai, įvykę per pastaruosius 20 metų Lietuvoje buvo itin reikšmingi – pereita nuo medicininio defektologinio, prie edukacinio socialinio ir asmens teisėmis pagrįsto ugdymo požiūrio, teigia Evans, Sabaliauskienė, (2010). Dėl šio esminio pokyčio siekiant užtikrinti kuo efektyvesnį ugdymą, daugelyje Europos šalių dominuoja inkliuzinis ugdymas, teigia Ališauskas, Ališauskienė, Kairienė, (2011). Tarptautiniame kontekste *inkliuzinis ugdymas* suprantamas, kaip nenutrūkstamas procesas, kurio pagrindinis tikslas – užtikrinti kokybišką ugdymą visiems visuomenės nariams, pripažįstant ir gerbiant įvairovę, atsižvelgiant į kiekvieno individualius gebėjimus ir poreikius, vengiant bet kokios diskriminacijos (UNESCO, 2009). Remiantis inkliuzinio ugdymo principais, imta kurti vaikų, turinčių negalių ir sutrikimų, ugdymo kartu su bendraamžiais bendrose mokyklose sistema, teigia Kunigytė – Arlauskienė, Jakaitienė, (2010). Užtikrinti visiems mokiniams demokratinį lygių galimybių ugdymą yra nelengvas uždavinys bendrojo ugdymo mokykloms, kurios privalo rūpintis mokinių, turinčių įvairių SUP ne tik buvimu „po vienu stogu“, bet ir kurti kokybišką edukacinę aplinką visiems mokiniams, teigia Kišonienė, Dudzinskienė (2007). Bendrojo ugdymo mokyklos, kurių veikla grindžiama

¹ Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2011). Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

inkliuzinio ugdymo nuostatomis – veiksmingiausia priemonė diskriminacijai ir segregacijai nugalėti, padeda kurti tolerantišką ir darnią visuomenę ir siekti, kad visi jos nariai įgytų išsilavinimą pagal savo turimus gebėjimus, teigia Aidukienė (2014). Inkliuzinę švietimo sistemą gali sukurti tik mokyklos gebančios tinkamai tenkinti mokinių poreikius, t. y. pritaikyti ugdymo aplinką, organizuoti ugdymą, parinkti ir naudoti tinkamas ugdymo priemones, teikti švietimo pagalbą (Čiuladienė, Paurienė, 2012).

Lietuvos mokslininkai (Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, ir kt., 2008) teigia, jog Lietuvoje, nors ir nelengvai, konfrontuojant skirtingiems požiūriams, specialiojo ugdymo srityje vis labiau plėtojasi vaikų, turinčių SUP, inkliuzijos procesai. Taigi pradėjus ugdyti vaikus, turinčius SUP, bendrojo ugdymo mokyklose daugiau dėmesio pradėta skirti požiūrio į šiuos vaikus bei inkliuzinio ugdymo problemų tyrinėjimui (Gudonis, Ališauskas, Rusteika, 2011). Vaikų, turinčių SUP, ugdymas vis labiau tampa bendrojo ugdymo įstaigų veiklos praktika, teigia Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, ir kt. (2008). SUP vaikų įtraukimas į bendrojo ugdymo mokyklas apibrėžiamas kaip kaitos procesas, skatinantis naujai pažvelgti į visą ugdomąjį procesą: ugdytinį, ugdytoją, ugdymo priemones ir ugdymo turinį, teigia Kišonienė, Dudzinskienė, (2007).

Specialusis ugdymas vis mažiau siejamas su specializuotomis institucijomis. Vis labiau orientuojamasi ne į instituciją, o į vaiką, turintį specialiųjų (individualiųjų) ugdymosi poreikių. Remiantis 2013 - 2014 metų Lietuvos statistikos departamento duomenimis, bendrojo ugdymo mokyklose mokėsi 39,7 tūkst. mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių. Jie sudarė 11 proc. visų bendrojo ugdymo mokyklų mokinių (Oficialios statistikos departamentas, 2014). Ališauskienė, Ališauskas, Šapelytė ir kt., (2007) teigia, jog žinant, kad bendrojo ugdymo mokyklose per 10 proc. sudaro specialiųjų ugdymosi poreikių turinys moksleiviai, tai liudija specialiosios pedagoginės, specialiosios bei psichologinės pagalbos svarbą. Specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos paskirtis – didinti asmens, turinčio SUP ugdymosi veiksmingumą (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 21 str.). Įstatyme akcentuojama, kad specialioji pedagoginė pagalba teikiama asmenims iki 21 metų.

Specialiąją pedagoginę pagalbą bendrojo ugdymo mokyklose teikia specialistai, turintys atitinkamas kompetencijas, būtinas tenkinti vaikų specialiuosius ugdymosi poreikius. Daugelyje Lietuvos mokyklų dirba pagalbos specialistai: specialusis pedagogas, logopedas, psichologas, socialinis pedagogas.

Kiekvieno iš šių minėtų specialistų teikiama pagalba, mokiniui turinčiam įvairių SUP yra itin svarbi. Vienas iš pagrindinių Švietimo pagalbos teikėjų bendrojo ugdymo mokykloje yra

logopedas. Logopedas specialiąją pedagoginę pagalbą teikia mokiniams, turintiems kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų, taip pat kochlearinių implantų naudotojams³.

Logopedas, dirbantis bendrojo lavinimo mokykloje, priklauso Mokyklos vaiko gerovės komisijai (toliau – VGK). Remiantis LR Švietimo ir Mokslo Ministro įsakymu, nr. V- 579, (2011),⁴ mokyklos VGK paskirtis – organizuoti ir koordinuoti prevencinį darbą, švietimo pagalbos teikimą, saugios ir palankios vaiko ugdymui aplinkos kūrimą, švietimo programų pritaikymą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, atlikti mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus poreikius, atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pirminį įvertinimą ir atlikti kitas su vaiko gerove susijusias funkcijas.

Lietuvoje remiantis Švietimo įstatymo 8 str. 4 d. pagal pradinio ugdymo programą vaikas pradėdamas ugdyti, kai jam tais kalendoriniais metais sueina 7 metai. Tėvų prašymu, vaikas gali pradėti pirmą klasę lankyti ir anksčiau, jei jam nustatytas tinkamas brandumas, vadovaujantis Švietimo ir mokslo ministrės 2016 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Nr. V– 751 patvirtintu „Dėl vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašo“⁵ patvirtinimo, II sk., 4 punktu „*Psichologui įvertinus Vaiko brandumą ir nustatčius, kad vaikas, kuriam tais kalendoriniais metais nesueina 6 metai, yra brandus mokytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą, ar vaikas, kuriam tais kalendoriniais metais nesueina 7 metai, yra brandus mokytis pagal pradinio ugdymo programą, sprendimus dėl vaiko mokymosi pagal priešmokyklinio arba pradinio ugdymo programas priima tėvai (globėjai)*“.. Nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. priešmokyklinio ugdymo programą yra privaloma teikti vaikui, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 6 metai⁶. Privalomas ugdymas tęsiasi iki tol, kol vaikas sulaukia 16 metų.

Atsižvelgiant į tai, kad mokykloje mokosi didelis skaičius skirtingo amžiaus mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, kyla klausimas: *kaip mokyklos logopedas savo pagalbą organizuoja skirtingo amžiaus vaikams?*

³ „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“ (2006) ISAK- 614, Vilnius.

⁴ „Dėl mokyklos Vaiko Gerovės Komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo“ tvarkos aprašo patvirtinimo, (2011), Nr. – 579, Vilnius.

⁵ „Dėl švietimo ir mokslo ministro 2005 m. spalio 29 d. įsakymo nr. ISAK-2173 „Dėl vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašo tvirtinimo“ pakeitimo (2016). Nr. V- 751, Vilnius.

⁶ Dėl Švietimo ir Mokslo ministro 2013 m. lapkričio 21 d. įsakymo nr. V-1106 „Dėl priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo (2016).

Šiame magistro darbe iškelti tokie esminiai **probleminiai klausimai**: Kaip vyksta logopedo pagalbos darbo organizavimas pradinio ugdymo (1-4), bei pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse (5-8 klasės)? Kokių sunkumų patiria logopedas dirbdamas su skirtingo amžiaus mokiniais?

Siekiant atsakyti į iškeltus probleminius klausimus buvo atliktas magistro tyrimas.

Tyrimo objektas - Logopedo darbo specifiškumas pirmose-ketvirtose bei penktose-aštuntose klasėse.

Tyrimo tikslas - Atskleisti logopedinės pagalbos teikimo specifiškumą pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti teorines ir teises logopedų veiklos nuostatas: kompetencijas, logopedo darbo funkcijas, darbo organizavimo principus, kalbėjimo ir kalbos sutrikimų požymius, jų įveikimo metodus bei kalbos ugdymo svarbą 1 - 4, 5 – 8 klasėse.
2. Atskleisti dažniausiai pasitaikančius mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimus ir dėl jų kylančius logopedo pagalbos poreikius pradinėse bei pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse.
3. Remiantis logopedų patirtimi, atskleisti logopedinės pagalbos formas ir metodus bei jų efektyvumą mokiniams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse.
4. Apklausos raštu ir interviu metodais, išsiaiškinti logopedo pagalbos prioritetus ir sunkumus, su kuriais susiduria logopedai, dirbdami su pradinių bei pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasių mokiniais.
5. Atskleisti logopedų ir kitų mokyklos pedagogų bei mokinių tėvų bendradarbiavimo ypatumus bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo dalyviai – tyrime dalyvavo 16 tyrimo dalyvių, t. y. visi N rajone dirbantys logopedai. Apklausoje raštu dalyvavo 11 N bendrojo ugdymo mokyklų logopedžių, pusiau struktūruotame interviu dalyvavo 5 N bendrojo ugdymo mokyklų logopedai(ės).

Tyrimo metodologija ir metodai – siekiant atskleisti logopedinės pagalbos teorinius aspektus bendrojo ugdymo mokyklų pradinėse ir aukštesnėse klasėse buvo pasirinktas mokslinės literatūros bei dokumentų, reglamentuojančių logopedo darbą, analizės metodas. Siekiant atskleisti logopedo darbo specifiškumą, derinta bendrojo ugdymo mokyklose dirbančių logopedų apklausa raštu ir pusiau struktūruotas interviu su tais pačiais tyrimo dalyviais.

1 skyrius. LOGOPEDINĖS PAGALBOS ORGANIZAVIMAS BEI LOGOPEDO ATLIEKAMOS FUNKCIJOS: TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Logopedo darbą reglamentuojantys dokumentai, juose aprašytos (atliekamos) funkcijos ir kompetencijos

Pradėjus lankyti mokyklą vaiką veikia nauja aplinka, nepažįstami žmonės, mokytojai ir bendraamžiai, teigia Ivoškuvienė, Makauskienė, (2009). Kaip teigia minėtos autorės, vaikai turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, susiduria su specifiniais mokymosi ir bendravimo sunkumais, kurie neigiamai veikia jų asmenybės raidą ir adaptaciją mokykloje. Naujausi statistiniai duomenys liudija, kad vaikų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų bendrojo lavinimo mokyklose skaičius yra didelis. Remiantis oficialiais Statistikos portalo duomenimis, 2013 – 2014 mokslo metais 44 proc. (17,4 tūkst.) mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, turėjo kalbėjimo ir kalbos sutrikimų (Oficialios statistikos departamentas, 2014). Tenka pastebėti, kad mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos skaičius pamažu mažėja. Tai gali būti susiję su mokinių skaičiaus mažėjimu. Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių skaičius nuo 2000 – 2014 m.m. sumažėjo 42,9 proc. (Vaičiūnaitė, Bačkiūtė, Dukynaitė ir kt. 2015). Nepaisant mokinių skaičiaus sumažėjimo, logopedo pagalbos reikmė bendrojo ugdymo mokyklose besimokantiems mokiniams yra didelė.

Logopedas – specialistas, vertinantis mokinių (vaikų) kalbos raidą, nustatantis kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, konsultuojantis kitus pedagogus, šeimos narius sutrikimų šalinimo, jų prevencijos, bei vaikų (mokinių) ugdymo klausimais⁷. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos tvarkos aprašo patvirtinimo“⁸ nurodoma, kad logopedas pagalbą teikia asmenims, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Logopedo darbo krūvis priklauso nuo mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių skaičiaus mokykloje. Logopedo etatas gali būti steigiamas tada, kai mokykloje, vykdančioje pagrindinio ir/ar vidurinio ugdymo bei profesinio mokymo programas, mokosi 55–60 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, kuriems reikalinga logopedo pagalba.

Logopedas, dirbdamas ir organizuodamas savo darbą, remiasi Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais, Švietimo ir mokslo ministerijos teisės aktais, kitais specialiuji ugdymą reglamentuojančiais teisės aktais, Mokyklų nuostatais, Mokyklų darbo tvarkos taisyklėmis

⁷ „Dėl savivaldybės Pedagoginės Psichologinės Tarnybos logopedo pareigybės aprašo“ (2004). ISAK-1304, Vilnius.

⁸ „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas“, (2011). Nr. 92-4395, Vilnius.

ir pareiginiiais nuostatais, kuriuose yra apibrėžiamos logopedo darbo funkcijos bei pareigybinės nuostatos.

Asmuo, norintis dirbti logopedo darbą, turi atitikti kvalifikacinius reikalavimus, kurie yra pateikti LR Švietimo ir mokslo ministro įsakyme, (2006) „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“:

- Asmuo turi turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir logopedo profesinę kvalifikaciją;
- Turi gebėti įvertinti kalbos raidos ypatumus, kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus, mokinių specialiuosius poreikius;
- Turi išmanyti mokinių, turinčių kalbos sutrikimų, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo metodus, bei gebėti juos taikyti šalinant šių mokinių kalbos sutrikimus;
- Turi gebėti bendrauti ir bendradarbiauti su visai ugdymo dalyviais (mokiniais, mokytojais);
- Išmanyti Bendrąsias, ikimokyklinio ugdymo programas, bei jas derinti organizuojant logopedinę pagalbą.

Logopedas savo darbe turi atlikti tokias funkcijas:

- Tirti, įvertinti bei nustatyti kalbos ir komunikacijos sutrikimus;
- Siūlyti skirti specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir kalbėjimo sutrikimų;
- Suderinti Kalbos ir kalbėjimo sąrašus su artimiausia Psichologine Pedagogine Tarnyba, toliau teikti tvirtinti mokyklos vadovui, jam patvirtinus teikti specialiojo ugdymo komisijai;
- Bendrauti ir bendradarbiauti (konsultuoja) su mokytojais, tėvai, bei kitais su ugdymo procesu susijusiais dalyviais;
- Sudaryti individualias, grupines, pogrūpines mokinių, turinčių specialiųjų poreikių kalbos ir kalbėjimo programas;
- Šalinti kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, naudodamas specialiąsias priemones skirtas specialiųjų poreikių mokinių kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų lavinimui;
- Tvarkyti ir pildyti darbo dokumentus; ieškoti ir taikyti naujoves savo darbe.

Informacija apie logopedų, dirbančių sveikatos apsaugos sektoriui priklausančiose institucijose, darbo teises, pareigas bei kompetencijas yra pateikta LR sveikatos apsaugos ministro

įsakyme „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 136:2005 „Logopedas. Teisės, pareigos, kompetencija, atsakomybė“ patvirtinimo (2005 m. kovo 8 d. V- 162). Minėtame įsakyme yra akcentuojama, jog logopedo profesinę kompetenciją sudaro žinios, gebėjimai, ir įgūdžiai, įgyti baigus specialiosios pedagogikos - logopedijos specializacijos programą.

Bendrojo ugdymo mokykloje dirbantis logopedas privalo žinoti LR įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius logopedo veiklos sritis ir logopedijos paslaugų teikimą; asmens kalbos, fizinės ir psichinės raidos etapus bei ypatybes; kalbėjimo, kalbos, balso ir komunikacijos sutrikimų klasifikaciją, vertinimo bei sutrikimo įveikimo ar apėjimo būdus.

Išsamiau logopedo darbo funkcijos, kurios yra vykdomos tiek švietimo sektoriuje, tiek sveikatos sektoriuje, yra pristatomos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakyme, (2005)⁹. Logopedas turi išmanyti sklandaus kalbėjimo įgūdžių specialias metodikas, kurios parenkamos atsižvelgiant į mikčiojimo rūšį ir pobūdį, mikčiojančiojo asmens ypatumus bei socialinę aplinką; socialinę adaptaciją, bendravimą bei savarankiškumo įgūdžius. Savo darbe turi mokėti konsultuoti vaikus ir suaugusiuosius kalbėjimo, kalbos, balso, rijimo ar komunikacijos sutrikimo atvejais; sudaryti individualią kalbėjimo, kalbos, balso, rijimo ir komunikacijos sutrikimų įveikimo programą; lavinti kalbėjimo procese dalyvaujančių organų judesius; lavinti balso stiprumą, aiškumą, melodiškumą; lavinti girdimąjį suvokimą; sudaryti žodžių garsų analizės ir sintezės įgūdžius; turtinti pasyvų ir aktyvų žodyną; ugdyti kalbos gramatinį taisyklingumą bei rišliąją kalbą; siekti normalaus kalbėjimo tempo (kalbėjimo tempo sutrikimų atvejais) per visas pratybas, apimančias kvėpavimo, balso, artikuliacijos raumenų lavinimo bei relaksacijos pratimus, logopedinę ritmiką, skaičiavimą, dainavimą, inscenizavimą bei kitą žaidybinę veiklą.

Logopedo darbe specifiniai profesijos gebėjimai yra labai svarbūs, todėl logopedas turi gebėti įveikti arba sušvelninti kalbos ir kitus komunikacijos sutrikimus; ugdyti gebėjimą tarti gimtosios kalbos garsus pagal specialias metodikas ir įtvirtinti jų tarimą skiemenyse, žodžiuose bei rišlioje kalboje; mokyti alternatyvios (neverbalinės) komunikacijos; atlikti kalbėjimo, kalbos, balso, rijimo ar komunikacijos tyrimą ir vertinimą pagal tyrimo metodikas, rezultatus bei išvadas žymėti dokumentuose; identifikuoti kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimą pagal pedagoginę psichologinę ir logopedinę klasifikaciją; parinkti efektyviausius korekcijos darbo būdus ir metodus

⁹ Dėl Lietuvos medicinos normos MN 136:2005 „Logopedas. Teisės, pareigos, kompetencija, atsakomybė“ patvirtinimo (2005). Nr. V- 162, Vilnius.

pagal individualias paciento galimybes; skatinti ir aktyvinti kalbos supratimą bei gebėjimą kalbėti; teikti konsultacijas suinteresuotiems asmenims¹⁰.

Specialistų dirbančių su asmenimis, turinčiais SUP, rengimo modelis orientuotas į kompetencijų (žinios, gebėjimai ir platesnės asmeninės kompetencijos) plėtotę (Miltenienė, Melienė, Kairienė, 2013). Autorės teigia, jog profesinė kompetencija sujungia bendrąsias kultūrinės, pedagogines, specialiąsias bei bendrąsias kompetencijas ir konkretaus darbo procese reiškia ne tik įgytos kvalifikacijos realizavimą, bet ir rodo darbuotojo gebėjimą pasiekti aktualų organizacijai tikslą, realizuoti įvairius vaidmenis, kurie kinta priklausomai nuo reikalavimų veiklai (Miltenienė, Melienė, Kairienė, 2013). Kompetencijos sampratoje išskiriamos trys struktūrinės dalys: žinios, gebėjimai ir įgūdžiai; vertybinės nuostatos bei asmeninės savybės, reikalingos kokiam nors veiklai atlikti, teigia Miltenienė, Melienė, Kairienė, (2013). Kaip teigia Ivoškuvienė, Makauskienė, Valančiūtė, (2008) specialisto pasirengimas, žinios ir gebėjimai yra vieni svarbiausių veiksmų, lemiančių teikiamos pagalbos asmenims, turintiems SUP, sėkmę. Miltenienė, Melienė, Kairienė, (2013) išskiria tokias pagrindines specialiųjų pedagogų (logopedų) kompetencijas: profesinės etikos laikymasis, pozityvaus mokinių savęs vertinimo skatinimas; pagarba ir aktyviu mokinių dalyvavimu grįstos mokymosi aplinkos kūrimas; pozityvios nuostatos į visus mokinius, jų tėvus ir kolegas kūrimas; gebėjimas pritaikyti ugdymo programą mokinių individualiems poreikiams, gebėjimas taikyti įvairius mokymo metodus. Clyne, McCoubrey, Hamilton, (2008) logopedo kompetencijas skirsto į penkias pagrindines grupes:

1. Sutrikimo identifikavimo, vertinimo ir bendravimo kompetencija;
2. Valgymo, rijimo ir gėrimo sutrikimų programų formulavimo kompetencija;
3. Intervencijos kompetencija;
4. Planavimo, priežiūros ir vertinimo paslaugų teikimo kompetencija;
5. Profesinės raidos kompetencija.

Remiantis Clyne, McCoubrey, Hamilton (2008), toliau apibūdinamos penkios pagrindinės logopedo kompetencijų grupės. Pirmojoje *sutrikimo identifikavimo, vertinimo ir bendravimo kompetenciją sudaro* konkretūs logopedų gebėjimai. Logopedai turi gebėti rengti

¹⁰ Dėl Lietuvos medicinos normos MN 136:2005 „Logopedas. Teisės, pareigos, kompetencija, atsakomybė“ patvirtinimo (2005). Nr. V- 162, Vilnius

pranešimus, kaip palengvinti ar įveikti kalbos ir kalbėjimo sutrikimus; analizuoti ir interpretuoti vertinimo duomenis; nustatyti asmens bendravimo problemas bei ieškoti būdų, kaip jas išspręsti; turi gebėti atsižvelgti į klinikinę kalbos ir kalbėjimo išvadą ir siūlyti galimus sutrikimo įveikimo būdus; aiškinti klientams apie sutrikimo įveikimo grįžtamąjį ryšį; turi gebėti savarankiškai sukurti ir naudoti vertinimo sistemą; gebėti atpažinti galimus veiksnius (socialinius, psichologinius, pažinimo, medicininius), kurie susiję su kalbos ir kalbėjimo sutrikimais.

Antrojoje valgymo, rijimo ir gėrimo sutrikimų programų formulavimo kompetencijoje logopedas turi gebėti kelti hipotezes, susijusias su kalbos ir kalbėjimo sutrikimais pagal sutrikimo istoriją ir vertinimo išvadas; nustatyti valgymo, rijimo ir gėrimo sutrikimų įveikimo tikslus, remiantis įvairiais šaltiniais (sutrikimo istorijomis, vertinimo išvadomis); turi išmanyti intervencijos programas ir sprendimo būdus; gebėti taikyti tinkamus terapijos metodus, tinkančius palengvinti arba įveikti valgymo, rijimo ir gėrimo sutrikimus; efektyviai bendrauti su kitais specialistais, klientų giminaičiais/ globėjais bei įvertinti galimą jų pagalbą sutrikimams palengvinti ar įveikti.

Intervencijos kompetencijoje išskiriami tokie gebėjimai ir žinios: logopedas turi gebėti įgyvendinti kalbos ir kalbėjimo terapijos intervencijos programą, kurią apima vertinimas, aiškinimas ir planavimas; turi nuolat vertinti terapijos veiksmingumą, reikalui esant, ją pakeisti.

Planavimo, priežiūros ir vertinimo paslaugų teikimo kompetencija apima gebėjimą efektyviai valdyti programų laiką, efektyviai naudoti paslaugų teikimo modelį; privalo dalyvauti tarnyboje, kuri vertina kalbos ir kalbėjimo sutrikimų įveikimo veiksmingumą.

Profesinės raidos kompetencija akcentuoja, jog logopedas turi nuolat plėtoti savo profesines kompetencijas, t. y. dalyvauti seminaruose, konferencijose ir pan. Taip pat privalo mokytis savarankiškai ir dalyvauti įvairiuose tyrimuose. Turi gebėti pats organizuoti konferencijas ir mokyti kitus. Turi gebėti planuoti savo profesinį ir asmeninį augimą.

Apibendrinus analizuotuose dokumentuose bei moksliniuose šaltiniuose akcentuojamus reikalavimus logopedui, galima teigti, jog logopedo darbe svarbios profesinės kompetencijos, kurios yra interdisciplininio pobūdžio. LR oficialiuose dokumentuose nurodoma bendra visiems specialistams profesinės kompetencijos struktūra (žinios, gebėjimai ir įgūdžiai), galioja ir logopedo profesijai. Logopedas savo darbe turi žinoti LR įstatymus bei teisės aktus, kurie reglamentuoja logopedo darbo organizavimą. Taip pat jie turi išmanyti įvairius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų įveikimo metodus ir gebėti palengvinti arba įveikti kalbėjimo ir kalbos sutrikimus. Logopedas, dirbdamas bendrojo ugdymo mokykloje, privalo atlikti tokias pagrindines funkcijas:

įvertinti ir nustatyti kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, sudaryti individualias sutrikimo įveikimo programas (planus), organizuoti logopedines pratybas, bendrauti ir bendradarbiauti su visai ugdymo dalyviais.

1.2. Logopedinės pagalbos teikimo ir organizavimo tvarka mokykloje

Specialiųjų ugdymosi poreikių vertinimas ir tenkinimas yra pagrindinė specialistų (specialiųjų pedagogų, logopedų, psichologų, socialinių pedagogų) veiklos sritis. Vaiko specialieji ugdymosi poreikiai yra vertinami ir tenkinami pirmiausiai ugdymo įstaigos pedagogo, o reikalui esant, ir ugdymo įstaigos Vaiko gerovės komisijos. 2011 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ terminas *Specialioji ugdymo komisija* pakeista į terminą *Vaiko gerovės komisija*. Į vaikų specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimą įsitraukia vis daugiau ugdymo proceso dalyvių – bendrojo ugdymo pedagogų, administracijos atstovų, tėvų ir kitų su vaiko ugdymu ir gerove susijusių asmenų. (Ališauskas, Ališauskienė, Šapelytė, 2007). Kiekvieno lygmens (mokykloje ir savivaldybėje- Vaiko gerovės komisija (toliau VGK¹¹); savivaldybėje- Pedagoginė psichologinė tarnyba (toliau PPT); Švietimo ir mokslo ministerijoje - Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras (toliau SPPC)¹² veiklą bei atskirų specialistų, dirbančių minėtose institucijose veiklą, reglamentuoja atitinkami dokumentai ir veiklos nuostatai.

Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 614, (2006)¹³ mokyklos logopedas dirba tokiais veiklos etapais: vertinimas ir konsultavimas, tiesioginis darbas teikiant logopedo pagalbą, švietimas. *Vertinimas ir konsultavimas* vyksta gavus tėvų (ar vaiko globėjų) raštišką sutikimą. Mokinio (vaiko) vertinimas atliekamas, siekiant nustatyti kalbos ir kalbėjimo sutrikimų lygį, specialiuosius ugdymosi poreikius bei jų lygį. Logopedas taip pat pildo kalbos ir kalbėjimo įvertinimo korteles bei rašo įvertinimo išvadas. Gauti įvertinimo rezultatai aptariami Vaiko gerovės komisijoje, taip pat su mokinio (vaiko) tėvais ir kitais mokytojais. Logopedai gali siūlyti skirti specialiąją pedagoginę pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir kalbėjimo sutrikimų.

¹¹ „Dėl mokyklos Vaiko Gerovės Komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, (2011). Nr. 579.

¹² „Dėl Pedagoginių Psichologinių Tarnybų darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, (2011). Nr. 1396, Vilnius.

¹³ „Dėl logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo“, (2006). ISAK- 614, Vilnius.

Logopedas taip pat suderina pagalbos gavėjų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, sąrašą su artimiausia Psichologine pedagogine tarnyba, konsultuoja tėvus bei mokytojus apie pagalbos būdus, individualių kalbos ugdymo bei pagalbos būdų organizavimą ir teikimą.

Pagalbos teikimas apima individualių, pogruginių, grupinių programų, planų sudarymą; kalbos ugdymo pratybų vedimą: tarties lavinimo, foneminės klausos, rišlios, gramatiškai taisyklingos kalbos ugdymą, smulkiosios bei bendrosios motorikos lavinimą; taip pat kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įveikimą, naudojant įvairias specialiąsias mokomąsias priemones.

Ne mažiau svarbi logopedo atliekama funkcija yra švietimas, kuris apima ugdymo dalyvių konsultavimą, rekomendacijų teikimą; metodinę pagalbą mokytojams ir mokiniams; mokyklos bendruomenės švietimą aktuliais klausimais: kalbos raida, kalbos neišlavėjimas ir sutrikimų prevencija; sutrikimų įveikimas, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas.

Apibendrinant išanalizuotus dokumentus, reglamentuojančius logopedo veiklos funkcijas ir turinį, galima teigti, kad logopedas, norėdamas organizuoti bei kokybiškai atlikti savo darbą, turi gerai išmanyti LR dokumentų nuostatose apibrėžtas funkcijas bei savo profesinės veiklos specifiką. Nuo šio išmanymo ir asmeninių bei profesinių logopedo kompetencijų priklauso vaikui teikiamos pagalbos kokybė ir tiesioginiai logopedinės pagalbos rezultatai, esant kalbėjimo ir kalbos sutrikimams.

1.3. Kalbos ugdymas ir logopedinės pagalbos metodai

Viena reikšmingiausių žmogaus psichinio tobulėjimo pakopų yra kalbos vystymasis (Teresevičienė, Gedvilienė, 2003). Pradėjęs lankyti mokyklą, vaikas turi gebėti pasakyti duomenis apie save: vardą, pavardę, gimimo datą, įvardyti kur gyvena, ką mėgsta ir pan. Tačiau šie gebėjimai savaime neatsiranda, tam reikalingas kalbos ugdymas. Mokinių kalbos ugdymu galima laikyti pamokas, kai yra aktyviai perimama gimtosios kalbos fonetinė struktūra, leksika bei gramatinė sandara, teigia Ambrukaitis (2013). Taip pat kalbos ugdymu galima laikyti mokymo būdų bei tam tikrų metodų sistemą, kurią taikydamas mokytojas ir / ar logopedas ugdo savo mokinių kalbą. Kalbos ugdymas iš esmės turėtų būti vykdomas taip, kad užtikrintų pagrindinę kalbos funkciją – bendravimą. Ambrukaičio tegimu (2013), gali būti skiriamos šios pagrindinės mokinių kalbos ugdymo dalys:

1. Mokinių tarties ugdymas ir jų šnekamosios kalbos garsinės išraiškos formavimas;

2. Mokinių žodyno tikslinimas, gausinimas (plėtimas) ir aktyvinimas;
3. Mokymas kalbėti gramatiškai taisyklingais sakiniais;
4. Dialoginės ir monologinės šnekamosios kalbos ugdymas bei turimų įgūdžių plėtotė;
5. Mokymas logiškai ir rišliai reikšti mintis raštu.

Pasak Augustienės, Burinskienės, Kajokienės (2013), žinios apie vaikų kalbos raidą ir jos ugdymą yra svarbios ir pedagogams, ir logopedams, ir tėvams. Ugdant vaiko kalbą, svarbu vadovautis esminiais humanistinio ugdymo principais: savimoka, noru mokytis ir žinojimu, kaip tai daryti, savęs vertinimu ir aplinka, kurioje vaikas nejaučia baimės (Augustienė, Burinskienė, Kajokienė, 2013). Ugdant vaikų kalbą svarbu atsižvelgti į vaiko raidos ypatumus, jo charakteristikas ir patirtį. Svarbu kurti palankią ugdymosi aplinką, pateikti tinkamą ugdymo(si) turinį, remiantis vaiko stebėjimų rezultatais parinkti tinkamus ugdymo metodus, teigia autorės. Siekiant ugdyti mokinių kalbinius gebėjimus, reikalingas visų mokinių ugdymo planavimas - tai labai sudėtingas ir daug kūrybiškumo bei įvairių sąnaudų reikalaujantis procesas. Norint parengti išsamias ugdymo programas ir planus, kurie būtų orientuoti į kiekvieno vaiko individualius poreikius ir gebėjimus, reikia profesinių įgūdžių bei atsidavimo (Kišonienė, Dudzinskienė, 2007). Norėdamas suteikti profesionalią pagalbą, logopedas turi gebėti nustatyti mokymosi intensyvumą, atsižvelgiant į individualius kiekvieno mokinio poreikius; numatyti įgyvendinamus tikslus ir uždavinius; numatyti tinkamas mokymo(si) strategijas; numatyti individualių mokinio ugdymosi poreikių tenkinimo galimybes; užtikrinti nuoseklaus mokymo ir mokymosi tęstinumą; numatyti, kaip bus ugdomi bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai bei numatyti diferencijuotą vertinimą. Šiame darbe svarbu atsižvelgti į visų ugdymo dalyvių (tėvų, paties vaiko, pedagogų, kitų specialistų) nuomones ir lūkesčius.

Logopedas, siekdamas įgyvendinti savo planus ir programas, taiko įvairias darbo formomas ir metodus. Pagrindinė logopedo darbo forma yra pratybos¹⁴. Pratybos skirstomos į: individualias, pogrupines (2-4 mokiniai) ir grupines (5 -8 mokiniai). Povaliovos (Повальева) (2002) (cit. Turevičiūtė, 2012) teigimu, individualūs užsiėmimai leidžia logopedui individualiai priartėti prie kiekvieno mokinio. Dirbdamas su mokiniu individualiai, logopedas gali daugiau laiko skirti individualiam vaiko ir jo poreikių pažinimui bei sutrikimo įveikimui. Specialistas, organizuodamas individualias, grupines bei pogrupines pratybas, ugdo vaikų kalbą ir padeda įveikti

¹⁴ *Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas*, (2011). Nr. 92-4395, Valstybės žinios.

šiuos kalbėjimo ir kalbos sutrikimus¹⁵: *fonetinius kalbėjimo sutrikimus*; *sklandaus kalbėjimo sutrikimus*, t. y. įvairius kalbos tempo ir ritmo sutrikimus, dėl kurių sutrikdyta kalbinė motorika, bendravimas, vyksta asmenybiniai pokyčiai; *balso sutrikimus*; taip pat *fonologinius kalbos sutrikimus* (garsų tarimo trūkumus, kai sutrikęs girdimasis suvokimas ar nesusiformavę garsų artikuliacinio vaizdiniai, esant foneminei akustinei dislalijai, foneminei artikuliacinei dislalijai, dizartrijai; *kalbos neišsivystymui*, esant visos kalbos sistemos – fonetikos, leksikos, gramatikos, rišliosios kalbos – sutrikimams; bei *kalbos netekimą* esant visiškam ar daliniam gebėjimo kalbėti ar/ir suprasti kalbą praradimui, totalinės, sensorinės, akustinės, neminės, semantinės, dinaminės afazijos atvejais.

Siekdamas palengvinti ar įveikti minėtus kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, logopedas savo darbe taiko įvairius metodus, kurie yra orientuoti į vaiko poreikius. Siekiant užtikrinti kokybišką kalbėjimo ir kalbos ugdymą esant įvairiems sutrikimams, svarbu atsižvelgti į mokinio mokymosi strategijas ir asmenines galimybes, teigia Kišonienė, Dudzinskienė (2007). Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų atveju atliekama daugiau parengiamųjų pratimų (kalbinio kvėpavimo, artikuliacinio aparato, smulkiosios motorikos lavinimo), taikomas išsamesnis, nuoseklesnis logopedo aiškinimas, pateikiama daugiau įvairesnės vaizdinės medžiagos (Ambrukaitis, Giedrienė, 2009). Logopedinių pratybų metu, nesvarbu ar jos yra individualios, pogruginės ar grupinės yra naudojamos specialiosios logopedinės priemonės, mokomieji žaidimai, kompiuterinės mokomosios programėlės, skirtos įvairiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimams įveikti, teigia privataus logopedinio kabineto logopedė – Repšienė¹⁶. Logopedinių pratybų metu su ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus bei pradinių klasių vaikais vyrauja žaidybinė veikla, todėl logopedas savo darbe turėtų naudoti daugiau kalbinių žaidimų, kurie ugdytų vaikų kalbinę raišką, teigia Adomavičienė, Labanauskienė, Gečienė (2003).

Teorinių literatūros šaltinių analizė leidžia teigti, jog kalbėjimo įgūdžiams bei kalbai ugdyti logopedai dažniausiai taiko individualias pratybas, pogruginius ir grupinius užsiėmimus bei žaidybinę veiklą. Darbo metodus logopedas renkasi atsižvelgdamas į vaiko kalbinius gebėjimus, jo patirtį, kalbėjimo ir kalbos sutrikimus bei poreikius.

¹⁵ „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas“, (2011). Nr. V-1265/V-685/A1-317.

¹⁶ Repšienė, J. Privatus logopedinis kabinetas „Kalbėk“, Vilnius.

1.4. Kalbos ugdymo svarba mokymosi rezultatams pradinėse ir aukštesnėse klasėse

Vaikų kalbos raida bei kalbos funkcionalumas labai svarbus ir aktualus visuomenei klausimas. Į šį klausimą stengiasi atsakyti lingvistai, pedagogai, psichologai. Dažniau pastebima, kad tiek suaugusiųjų, tiek vaikų kalba per pastarąjį dešimtmetį pastebimai skurdėja, lėčiau įsisavinama, sunkiau įgyjama kalbinių ir komunikacinių įgūdžių, teigia Balčiūnienė, Kalninytė (2013). Šiuolaikinė logopedija į savo interesų lauką stengiasi įtraukti visus mokyklinio amžiaus vaikus, kurių kalba fonetiniu, leksiniu ar gramatiniu požiūriu neatitinka normos, teigia Ambrukaitis (2013). Vis daugiau į mokyklas ateina tokių mokinių, kurie nėra tinkamai pasirengę ugdymo(si) procesui. Neišlavėjęs girdimasis suvokimas, nepakankami garsinės analizės ir sintezės įgūdžiai, netikslus kai kurių garsų tarimas trukdo įsisavinti mokomąją medžiagą, teigia Rozenbergienė (2013).

Mokslininkai (Ambrukaitis, Giedrienė ir kt., 2009, Ivoškuvienė, Makauskienė, 2009) tyrę kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įtaką mokinių pažangumui mokykloje, pastebi, kad kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turintiems vaikams, būdingas nepasitikėjimas savo jėgomis, valios stoka, abejingas ar net neigiamas požiūris į mokymąsi, sutrikęs darbingumas, pasireiškiantis greitu nuovargiu, nedėmesingumu, pasyvumu. Autorių teigimu, kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimai neigiamai veikia vaiko asmenybės raidą, trikdo bendravimą, neretai yra mokymosi sunkumų priežastis. Gebėjimui aiškiai kalbėti, skaityti pradinio ugdymo klasėse turi įtakos fonologiniai procesai. Šiame kontekste labai svarbus gebėjimas atpažinti besirimuojančius žodžius, skaidyti žodį skiemenimis, suskaičiuoti žodžio skiemenis, sujungti garsus į žodį, suskaičiuoti žodžio garsus, rasti pirmą žodžio garsą ir kt. (Gerulaitis, Kazakevičius, Načaitė ir kt., 2016). Zambacevičienės (2006) teigimu, pradėdamas lankyti mokyklą, vaikas turi gerai suprasti kasdieninę kalbą, taisyklingai tarti garsus ir sudarinėti frazes. Pirmoje klasėje didžiausias dėmesys skiriamas sakininės kalbos ugdymui – žodyno turinimui, rišliosios kalbos ugdymui, teigia Gudžinskienė (2011).

Akivaizdu, kad pradinių klasių mokiniams, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai daro didelę įtaką jų mokymosi pasiekimams. Vaikai, turintys šių sutrikimų, daro daugiau klaidų rašto darbuose, dėl netinkamo garsų tarimo patiria skaitymo sunkumų, praleidinėja ar prideda nereikalingas raides žodžiuose, sukeičia jas vietomis. Dėl netinkamai susiformavusios rišliosios kalbos, mokiniams sunku (at)pasakoti skaitomus tekstus, sunku reikšti savo mintis, dažnai kalboje pasitaiko gramatiškai netaisyklingų sakinių.

Ivoškuvienės, Makauskienės (2009) teigimu, kalbos ir kalbėjimo sutrikimai neigiamai veikia vaikų socialinę ir psichologinę raidą. Ypač tai aktualu tampa paauglystėje. Vyresnio amžiaus mokiniams, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai turi įtakos jų emociniams išgyvenimams, mokymuisi, tolimesnei veiklai. Garšvienė ir Juškienė (2008) teigia, kad kalbėjimo ir kalbos sutrikimas gali būti kliūtis renkantis profesiją, taip pat gali sunkinti bendravimą, neigiamai veikti skaitymo ir rašymo įgūdžių formavimąsi, sukelti nepasitikėjimo savimi jausmą, trukdyti atsiskleisti asmenybei.

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad kalbėjimo ir kalbos sutrikimai turi didelės įtakos mokinių mokymosi pasiekimams. Dažniausiai tai pasireiškia neigiamai. Mokiniams sunku įsisavinti kalbinę (žodinę) informaciją, rašto darbuose daroma nemažai klaidų, menkas skaitomų tekstų suvokimas. Taip pat kalbėjimo ir kalbos sutrikimai daro neigiamą įtaką mokinių emocinei būklei. Mokiniai tampa nepasitikintys savimi, drovūs, pasidaro abejingi mokymuisi, stokoja motyvacijos. Vyresnio amžiaus mokiniams, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai gali sukelti kliūčių renkantis profesiją ar kitą veiklą, kuri yra svarbi paauglių asmenybės vystymuisi

2 skyrius. LOGOPEDINĖS PAGALBOS SPECIFIŠKUMAS PRADINĖSE IR PAGRINDINIO UGDYMO PIRMOSIOS DALIES KLASĖSE

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti pasirinkta apklausa raštu ir pusiau struktūruotas interviu žodžiu. Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais – pirmiausiai atlikta visų vieno rajono mokyklose dirbančių logopedų (N=11) apklausa raštu, po to atlikti išsamūs pusiau struktūruoti interviu su logopedais (N=5). Remiantis tyrimo tikslu ir uždaviniais buvo parengtas apklausos raštu klausimynas (žr. 1 priedą), kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti logopedo darbo specifiškumą pradinėse (1-4) bei pagrindinio ugdymo pirmosios dalies (5 – 8) klasėse. Įžanginėje klausimyno dalyje pateikiamas tyrimo tikslas, taip pat akcentuojamas apklausos bei duomenų naudojimo anonimiškumas, pateikiama informacija, kaip reikia užpildyti klausimyną. Pagrindinėje klausimyno dalyje pateiktas 31 klausimas. Iš jų 19 yra uždaro tipo ir 12- atviro tipo klausimai. Prie dviejų uždaro tipo klausimų yra sudaryta galimybė pateikti savo atsakymo pagrindimą. Apklausoje raštu išskiriami du pagrindiniai klausimų blokai. Pirmąjį klausimų bloką sudaro 7 uždaro tipo klausimai, kurie skirti išsiaiškinti respondentų demografinius duomenis (lytį, kvalifikacinę kategoriją, pedagoginio darbo stažą, darbovietės tipą ir jos vietovę; mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų skaičių; taip pat domimasi, ar logopedas yra įstaigos VGK narys). Antrasis klausimų blokas parengtas siekiant išsiaiškinti logopedo nuomonę apie logopedinės pagalbos organizavimo specifiškumą skirtingose mokyklos klasėse.

Logopedų apklausa raštu buvo atlikta 2016 metais nuo spalio 26 iki lapkričio 7 dienos. Atliekant tyrimą buvo teikti prašymai bendrojo ugdymo mokyklų direktoriams dėl leidimo atlikti tyrimą jų vadovaujamosiose mokyklose. Atliekant tyrimą buvo kreiptasi į mokykloje dirbančius logopedus, kad jie atsakytų į apklausoje pateiktus klausimus. Logopedams klausimynai pateikti individualiai arba išsiųsti elektroniniu paštu. Iš viso išdalyta 15 apklausos raštu egzempliorių. Jų grįžtamumas - 73%. Analizuojant klausimyną buvo pastebėta, kad viena logopedė neatsakė į 3 klausimus apie logopedinės pagalbos specifiškumą 5 – 8 klasėse.

Tyrimo duomenims analizuoti taikyta deskriptyvinė analizė. Duomenys apdoroti kompiuterine Microsoft Excel programa; tyrimo duomenys darbe pateikiami paveikslų ir lentelių pavidalu.

Atlikus apklausos raštu duomenų analizę, buvo pasirengta atlikti pusiau struktūruotą interviu (žr. 2 priedą), kurio tikslas *išsamiau įsigilinti į teikiamos logopedinės pagalbos specifiškumą skirtingose klasėse*. Apklausos raštu analizė leido tikslingai pasirinkti respondentus,

kurie galėtų išsamiau atsakyti į pusiau struktūruoto interviu klausimus bei suteikti papildomos informacijos. Interviu dalyvavo penkių bendrojo lavinimo mokyklų logopedės, kurios jau buvo dalyvavusios pirmoje tyrimo dalyje. Renkantis interviu dalyvius, svarbiausiu kriterijumi laikytas respondentų darbas tiek su pradinių klasių, tiek su 5-8 klasių mokiniais. Pusiau struktūruotas interviu sudarytas iš tokių klausimų blokų:

1. Demografiniai duomenys apie specialistą;
2. Informacija apie mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų;
3. Logopedinių pratybų organizavimas mokiniams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų;
4. Taikomi darbo metodai logopedinėse pratybose;
5. Iššūkiai, su kuriais susiduriama dirbant logopedo darbą skirtingose klasėse.

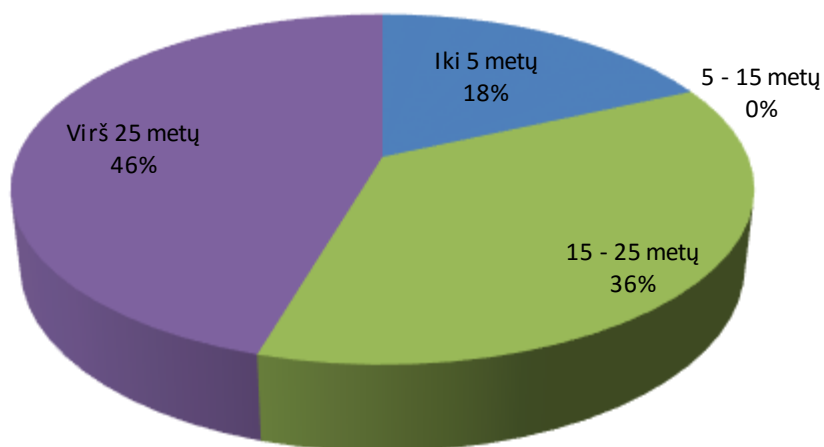
Prieš atliekant interviu, respondentės supažindintos su tyrimo etikos laikymusi (informacija bus konfidenciali, naudojami tik apibendrinti duomenys); logopedės susipažino su klausimais, pasiruošė pokalbiui. Tyrimo dalyviai buvo skatinami atvirai reikšti savo mintis, pateikti savo pastebėjimus bei pasidalyti savo darbo patirtimi. Vidutinė kiekvieno interviu trukmė – 30 min. Tyrėjo ir tiriamojo pokalbis buvo įrašinėjamas į diktofoną, vėliau perkeltas į kompiuterį ir įrašytas į CD. (3 priedas)

2.2. Respondentai

Pasirenkant įstaigas, kuriose būtų galima atlikti tyrimą vienas iš svarbiausių kriterijų buvo tai, kad mokykloje dirbantis logopedas teiktų pagalbą ne tik pradinių klasių, bet ir vyresniųjų klasių mokiniams. Renkantis tyrimo dalyvius – logopedus, buvo tikėtasi, kad jie galės pateikti daug naudingos informacijos apie logopedinės pagalbos organizavimo specifiškumą pradinėse ir pagrindinio ugdymo pirmosios dalies klasėse. Tyrime dalyvavo N rajono bendrojo ugdymo mokyklų logopedai, kurie teikia pagalbą mokiniams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Tyrime dalyvavo 11 logopedžių – moterų.

Siekiant gauti išsamesnių duomenų apie logopedinės pagalbos organizavimo specifiškumą įvairiose klasėse, buvo apklaustos įvairių darbo patirtį turinčias logopedes. Pirmoje tyrimo dalyje, pagal pedagoginio darbo stažą respondentės pasiskirstė į tris grupes. Apklaustųjų patirtis metais ugdant mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pateikiama diagramoje (žr. 1 pav.). Apklaustųjų logopedžių darbo stažas nuo 5 metų.

Pedagoginis darbo stažas

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą, procentais.

Pirmoje tyrimo dalyje didžiausią apklaustųjų dalis (46%) yra virš 25 metų darbo patirties su mokiniais, turinčiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, 36% respondentų patirtis siekia nuo 15 – 25 metų, o 18% teigia, jog jų darbo patirtis yra nuo 1 – 5 metų. Antrojo tyrimo dalyje dalyvavo respondentės, kurios taip pat turi skirtingą pedagoginį darbo stažą. Pedagoginio darbo stažo vidurkis siekia 15 metų. Antroje tyrimo dalyje dalyvavusių respondenčių darbo stažas atsispindi 1 lentelėje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą, metais

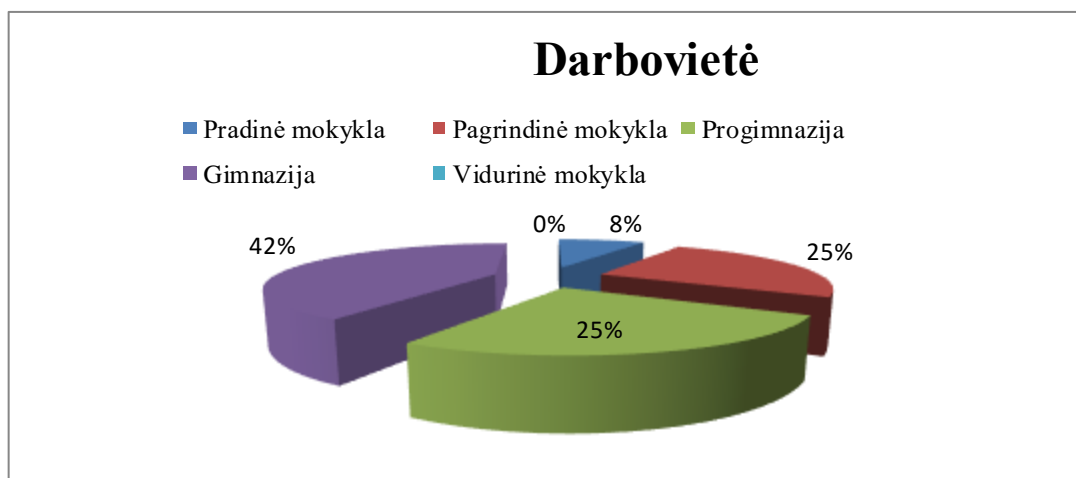
Dalyviai	Pedagoginis darbo stažas
1 logopedė	17 metų
2 logopedė	13 metų
3 logopedė	26 metų
4 logopedė	7 metų
5 logopedė	14 metų

N savivaldybėje yra du miestai: R (rajono administracinis vienetas) ir A bei 7 miesteliai; taip pat veikia 10 kaimiškujų ir 2 miesto seniūnijos. Todėl akivaizdu, kad daugiau logopedžių dirba kaimo (56%) vietovėse (2 pav.)

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vietovę, procentais

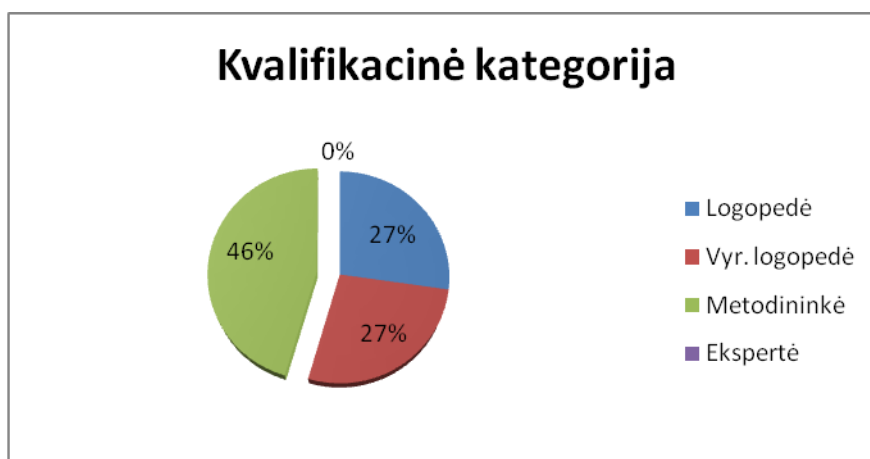
Pirmoje tyrimo dalyje respondenčių buvo klausta apie mokyklos tipą, kuriose jos dirba. Apklaustųjų duomenys pateikti 3 paveiksle. Didžiausia atsakymų dalis (42%) rodo, kad logopedės dirba gimnazijose. Po lygiai (po 25%) respondentės atsakė, kad dirba pagrindinėje mokykloje, bei progimnazijoje. Mažiausiai (8%) dalyvavusių logopedžių dirba vidurinėje mokykloje. Nė viena iš apklaustų respondenčių nedirba pradinėje mokykloje.

3 pav. Mokyklų tipai, kuriuose dirba logopedės, procentais

Pedagogo kvalifikacijos tobulinimas vaidina esminį vaidmenį jo karjeros raidai. Šis procesas yra nulemtas dviejų pagrindinių veiksnių: išorinių – reikalavimų pedagogo profesinei veiklai, ir vidinių – asmens vidinės motyvacijos: apsisprendimo, sąmoningo suvokimo kryptingai

siekti karjeros ir ją planuoti.¹⁷ Akcentuojant asmens žinias, gebėjimus ir nuostatas, pedagogams svarbu mokytis valdyti savo karjerą, kaip nuosekliai organizuotą procesą, kuriame nustatomi siekiai ir kylančios problemos. Pirmojo tyrimo dalyje gauti respondenčių atsakymai rodo, kad logopedės atsakingai žiūri į savo profesiją, nuolat tobulina savo kompetencijas ir siekia profesionalumo. Tyrime dalyvavusios logopedės turi įvairias kvalifikacines kategorijas (4 pav.).

4 pav. Kvalifikacinių kategorijų pasiskirstymas, procentais

Pirmojo etapo tyrimo duomenys pasiskirstė taip: 46% respondenčių turi metodininkės kvalifikacinę kategoriją. Po lygiai (po 27%) respondenčių atsakė, kad turi logopedo ir vyresniojo logopedo kategoriją. Tačiau nė viena logopedė neturi ekspertės kvalifikacinės kategorijos. Interviu dalyvavo vyresniosios logopedės ir logopedės metodininkės (žr. 2 lentelę)

2 lentelė

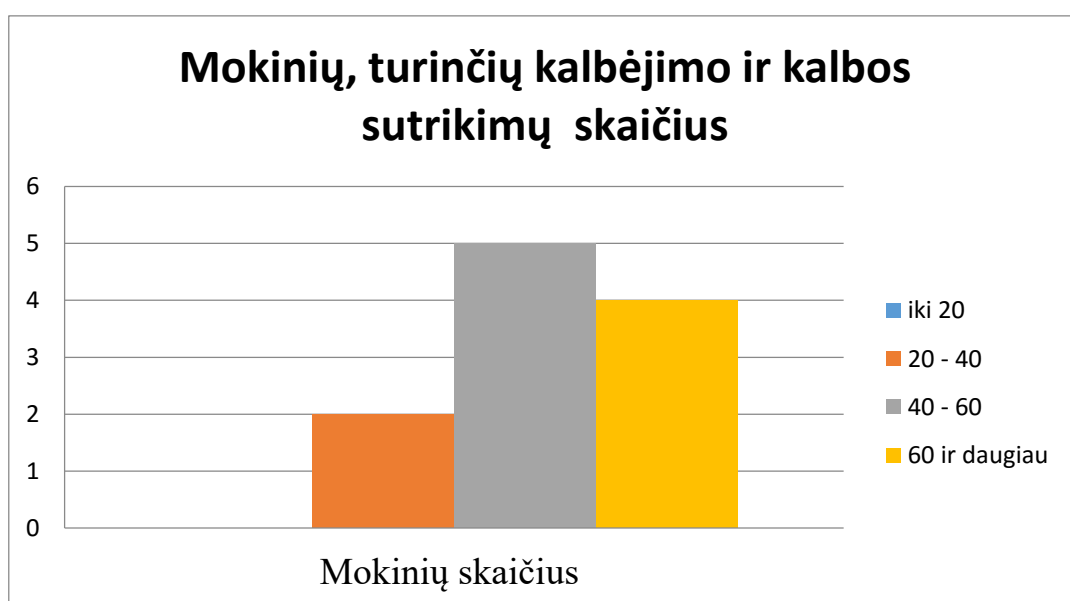
Kvalifikacinių kategorijų pasiskirstymas

Dalyviai	Kvalifikacija
1 logopedė	Logopedė metodininkė
2 logopedė	Vyr. logopedė
3 logopedė	Logopedė metodininkė
4 logopedė	Vyr. logopedė
5 logopedė	Vyr. logopedė

¹⁷ Projektas „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“ *sfmis nr. vp1-2.2.-šmm-02-v-01-009, 2015 „Pedagogo karjeros aprašo projektas“*. Vilnius.

Pateikti duomenys leidžia manyti, kad logopedės turi tinkamų kompetencijų kokybiškai atlikti savo darbą ir siekia nuolat tobulėti.

Lietuvoje 2013 – 2014 m. didžiausią SUP turinčių mokinių dalį (49,5%) sudarė vaikai, turintys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų (Ivoškuvienė, Kairienė, 2015). Didelį besimokančiųjų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų skaičių N rajono mokyklose, rodo respondenčių pateikti duomenys. Interviu dalyvavusios logopedės teigia, kad jos pagalbą teikia 40 - 60 mokinių. Net 4 respondentės teigia, kad mokinių skaičius, kuriems reikia logopedo pagalbos jų mokyklose viršija 60 mokinių (5 pav).

5 pav. Mokinių, lankančių logopedines pratybas kiekis, mokinių skaičius

Interviu metu taip pat buvo siekta išsiaiškinti, su koku mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų skaičiumi, tenka dirbti logopedėms, dirbančiomis bendrojo ugdymo mokykloje 1 - 4 bei 5 - 8 klasėse. Gauti rezultatai pateikti lentelėje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, pasiskirstymas pagal klases, sk.

Dalyviai	Mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, skaičius pagal klases	
	1 – 4 klasės	5 – 8 klasės
1 logopedė	95	44
2 logopedė	42	16
3 logopedė	65	7
4 logopedė	46	16

5 logopedė	38	8
------------	----	---

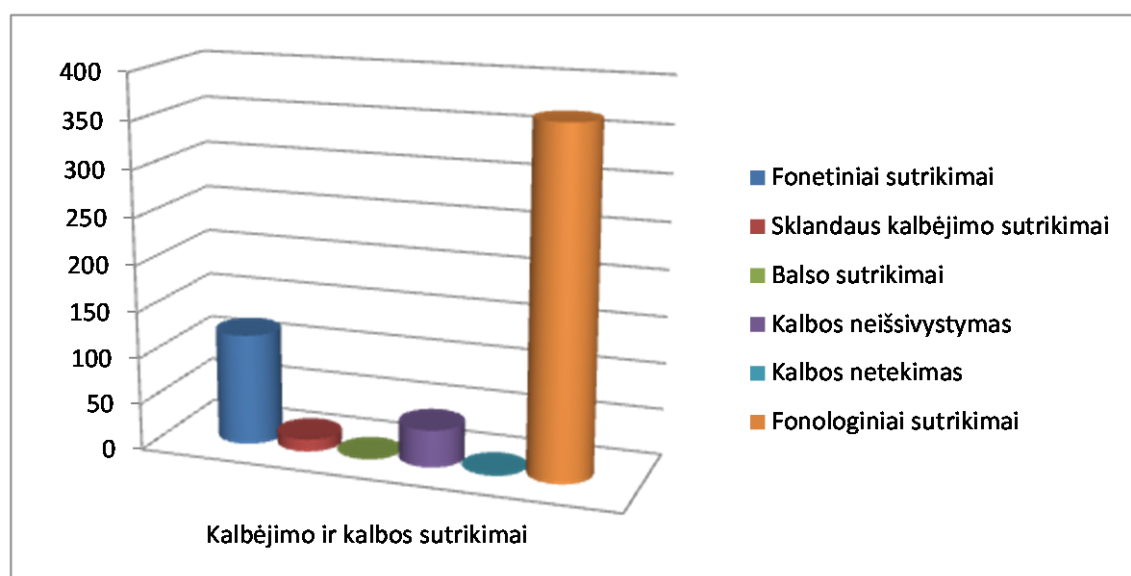
Interviu duomenys parodė, kad daugiausiai mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, yra pradinėse klasėse.

Apibendrinus anketinės apklausos ir interviu rezultatus apie logopedžių demografinius duomenis, galima teigti, kad N rajone logopedėmis dirba tik moterys. Anketinė apklausa parodė, kad logopedės turi daug patirties dirbant su mokiniais, turinčiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų – beveik pusė (46 %) apklaustųjų turi virš 25 metų darbo patirtį. Interviu dalyje dalyvavo logopedės, kurių pedagoginio darbo stažo vidurkis siekia 15 metų. Apklausoje raštu dalyvavusios respondentės turi aukštas kvalifikacines kategorijas – beveik pusė jų (46 %) turi logopedės metodininkės kvalifikacinę kategoriją. Tarp interviu dalyvių- daugiausiai pedagogių, turinčių vyresniojo logopedo kvalifikacinę kategoriją.

2.3. Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pasiskirstymas pagal klases

Šiame skyrelyje, remiantis apklausos raštu bei interviu duomenimis, pateikta analizė atskleidžia, kokius kalbėjimo ir kalbos sutrikimus turintys mokiniai, N rajono mokyklose gauna logopedinę pagalbą.

Anketinė apklausa leido išsiaiškinti, kiek mokinių N rajono mokyklose turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Pateikti duomenys parodė mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų skaičių ir įvairovę. (6 pav.).

6 pav. Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pasiskirstymas, mokinių skaičius

Gauti duomenys parodė, kad tyrime dalyvavusiose mokyklose dažniausiai pasitaiko fonologiniai kalbos sutrikimai (367 mokiniai). Apytiksliai vienai logopedei savo darbe tenka teikti logopedinę pagalbą 33 mokiniams, turintiems fonologinius kalbos sutrikimus. Fonologiniai kalbos sutrikimai dažniausiai nustatomi ikimokyklinio amžiaus vaikams ir pradinių klasių mokiniams¹⁸. Tai įrodo ir gauti tyrimo duomenys. Anketoje logopedžių buvo prašoma *prioriteto tvarka pažymėti 3 kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, kurie dažniausiai pasitaiko jų darbe, dirbant su 1 – 4, 5 – 8 klasės mokiniais*. Duomenys, atskleidžiantys kalbėjimo ir kalbos sutrikimų dažnumą, pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

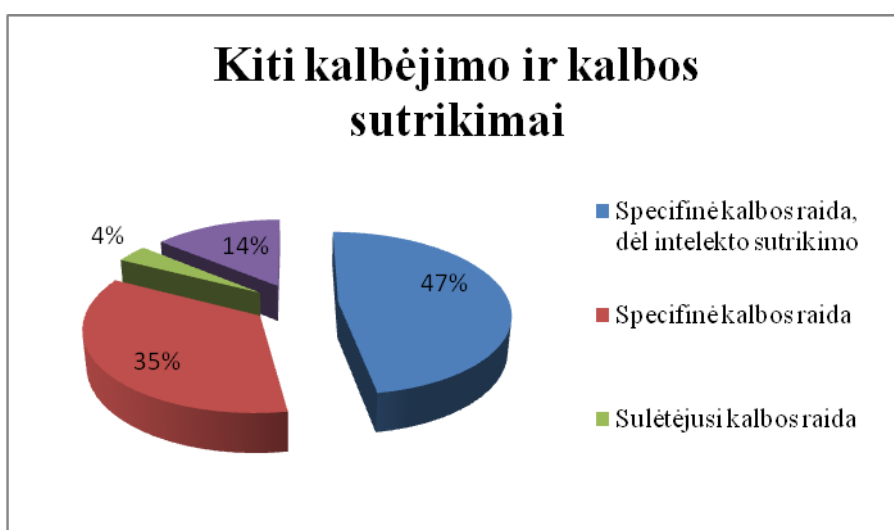
Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų dažnumas 1 – 4, 5 – 8 klasėse, procentais

Kalbėjimo ir kalbos sutrikimas	Dažnumo pasiskirstymas							
	1 – dažniausiai		2 – retai		3 – labai retai		4 – niekada	
Klasės	1 – 4	5 - 8	1 - 4	5 - 8	1 - 4	5 – 8	1 - 4	- 8
Fonetiniai sutrikimai	36,3	-	27, 2	9,1	18,1	18,1	9, 1	3,6
Sklandaus kalbėjimo sutrikimai	-	-	27,2	9,1	45, 4	45,4	27, 2	36,3
Balso sutrikimai	-	-	-	-	-	-	100	00
Fonologiniai sutrikimai	81,8	45,4	9, 1	18,1	-	-	-	7,7
Kalbos neišsivystymas	-	-	36, 5	27,3	54, 5	36,3	-	7,3
Kalbos netekimas	-	-	-	-	-	-	100	00

1 – 4 klasėse dažniausiai pasitaikantis kalbėjimo ir kalbos sutrikimas yra fonologinis kalbos sutrikimas (81,1 %). Tik apie dešimtadalį (9,1%) respondenčių teigia, kad 1- 4 klasėse niekada nėra tekę dirbti su mokiniais, turinčiais fonologinių kalbos sutrikimų. Fonologinių kalbos sutrikimų pasitaiko vyresnėse (5–8) klasėse. Beveik pusė (45,5%) respondenčių teigia, kad jos dažniausiai dirba su vyresnių klasių mokiniais, kurie ir turi šiuos sutrikimus. Trečdalis (27,3 %) teigimu, 5–8 klasėse niekada nėra tekę dirbti su mokiniais, turinčiais fonologinį kalbos sutrikimą. Antras pagal mokinių skaičių ir dažnumą pasitaikantis kalbėjimo ir kalbos sutrikimas yra – fonetinis kalbėjimo sutrikimas. Net (36,3%; žr. 1 lentelę) respondenčių atsakė, kad jų darbe dažniausiai pasitaiko būtent fonetinis kalbėjimo sutrikimas (žr. 6 pav.). Pastebėta, kad vyresnėse klasėse šis sutrikimas pasitaiko rečiau. Du trečdaliai (63,6 %) respondenčių teigia, kad niekada nėra tekę dirbti su mokiniais, turinčiais fonetinių kalbėjimo sutrikimų. Duomenys parodė, kad tiek pradinėse, tiek

¹⁸ Vaiko raida. Pagalbos vaikui ir šeimai centras „Kalbėjimo ir kalbos sutrikimai“. <http://vaikoraida.lt/vaiko-raida/sutrikimai/kalbos-ir-kalbėjimo-sutrikimai>.

aukštesnėse klasėse kalbos neišsivystymas tyrime dalyvavusiose mokyklose pasitaiko retai. Dažniau kalbos neišsivystymas pasitaiko pradinėse klasėse (36,3% respondenčių teigimu) nei vyresnėse klasėse. Dalies tyrimo dalyvių (27,2%) teigimu, vyresnėse klasėse niekada nepasitaikė mokinių, turinčių kalbos neišsivystymo sutrikimą. Taip pat pradinėse klasėse kiek dažniau nei vyresniosiose pasitaiko ir sklандаus kalbėjimo sutrikimas. Trečdalis (27,2%) respondenčių teikia logopedinę pagalbą būtent šį sutrikimą turintiems 1-4 klasių mokiniams. Vyresnėse klasėse sklандаus kalbėjimo sutrikimas pasitaiko labai retai. Rečiausia, tyrimo dalyvių teigimu, pasitaiko kalbos netekimas ir balso sutrikimai. Tyrimo dalyviu liudijimu, mokykloje dar nėra tekę dirbti su šiais sutrikimais turinčiais mokiniais.

7 pav. Kiti kalbėjimo ir kalbos sutrikimai, procentais

Respondentės taip pat nurodė ir kitus kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, tokius kaip specifinė kalbos raida, specifinė kalbos raida dėl intelekto sutrikimo bei sąvokinio mąstymo plėtojimosi spragų, sulėtėjusi kalbos raida. Kiti kalbėjimo sutrikimai dažniau stebimi vyresniosiose klasėse. Duomenys apie tai, kaip dažnai kiti kalbėjimo ir kalbos sutrikimai pasitaiko tyrime dalyvavusių logopedžių praktikoje, pateikti 7 paveiksle.

Interviu gauti duomenys patvirtino anketinės apklausos rezultatus, atskleidžiančius, kokie sutrikimai vyrauja skirtingose klasėse (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų pasiskirstymas skirtingose klasėse

Kategorija	Teiginių skaičius
Fonologiniai kalbos sutrikimai	9
Fonetiniai kalbėjimo sutrikimai	3
Specifinė kalbos raida	6

Kalbos neišsivystymas	4
-----------------------	---

Interviu duomenų analizė leido patikslinti, kokie sutrikimai vyrauja skirtingose klasėse. Pradinėse klasėse dažniausiai nustatomi fonologiniai kalbos, fonetiniai kalbėjimo ir kalbos neišsivystymo sutrikimai:

Pradinėse klasėse vyrauja fonologiniai kalbos sutrikimai: 1-2 kl. – foneminė artikuliacinė dislalija, o 3-4 klasėse daugiau foneminės akustinės dislalijos atvejų. Antroje vietoje – nežymus kalbos neišsivystymas. Šiais mokslo metais mokykloje tokių mokinių yra 11-ka. Trečioje vietoje – fonetinė artikuliacinė dislalija (1 –log.). <...> Na turbūt, kaip ir visose mokyklose pradinių klasių mokiniams yra nustatomi fonologiniai, fonetiniai, kalbos neišsivystymo sutrikimai (2 - log). <...> 1 – 4 klasėse dažniausiai dirbu su vaikais turinčiais fonologinį kalbėjimo sutrikimą (3 – log). <...>1, 2 ir 4 klasėse vyrauja foneminė akustinė dislalija, 3 klasėje šalia foneminės akustinės dislalijos dar yra mokinių su nežymiu kalbos neišsivystymu ir specifine kalbos raida (4 – log). <...> Pradinėse klasėse vyrauja fonologiniai, fonetiniai ir kalbos neišsivystymo sutrikimai (5 – log).

Interviu duomenys parodė, kad 5 – 8 klasėse vyrauja fonologiniai ir specifiniai kalbos raidos sutrikimai. Specifinė kalbos raida gali būti dėl intelekto sutrikimo ir sąvokinio mąstymo plėtojimosi spragų:

<...>5-8 klasėse vyrauja fonologiniai sutrikimai: foneminė akustinė dislalija. Antroje vietoje – specifinė kalbos raida (1 – log). <...>. O vyresnėse klasėse, kadangi jie dažniausiai yra vertinti Pedagoginėje psichologinėje tarnyboje, tai jiems yra nustatoma specifinė kalbos raida; turiu du vaikus dėl intelekto sutrikimo, o kiti dėl sąvokinio mąstymo spragų (2-log). <...>dirbant su 8-tų klasių mokiniais, taip pat didelį skaičių sudaro fonologiniai sutrikimai, bei specifinė kalbos raida, dėl intelekto sutrikimo (3 –log). <...>5-8 klasėse su fonologiniais ir specifine kalbos raida(4-log). <...> o vyresnėse klasėse būdingi fonologiniai sutrikimai, taip pat specifinė kalbos raida dėl sąvokinio mąstymo plėtojimosi spragų, ir dar yra keletas mokinių, kurie turi specifinę kalbos raidą dėl intelekto sutrikimo (5-log).

Interviu duomenys leido įsigilinti į N rajono mokyklose dažniausiai pasitaikančius kalbėjimo ir kalbos sutrikimus bei juos patikslinti pagal subkategorijas (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų subkategorijos

Kategorija	Subkategorija	Teiginių sk.
Fonologiniai sutrikimai	Netaisyklingas garsų tarimas	8
	Foneminis suvokimas	9
	Rašytinė kalba	2
	Skaitymo įgūdžiai	2
Fonetiniai sutrikimai	Netaisyklingas garsų tarimas	2
	Foneminis suvokimas	3
Kalbos neišsivystymas	Rišlioji kalba	2
	Gramatinis taisyklingumas	2
	Garsų tarimas	2

Specifinė kalbos raida	Rišlioji kalba	5
	Gramatinis taisyklingumas	5
	Žodynas	3

Mokinių, turinčių fonologinį kalbos sutrikimą, problemos pasireiškia garsų tarimo netikslumais, foneminės klausos, rašytinės kalbos, žodyno, bei skaitymo įgūdžių ypatumais. Tyrime dalyvavusių logopedžių nuomone, fonologinis kalbos sutrikimas dažniausiai pasireiškia *netaisyklingu garsų tarimu*:

<...> sunku skirti ir tarti panašios garsinės struktūros žodžius (1- log). <...> fonologiniai – tas pats garsų tarimo sutrikimas (2 – log). <...> sutrikimai pasireiškia garsų tarimo netikslumu, <...> Tariant garsus dažniausiai pasitaiko garsų tarimo š- s, ž –z, č –c netikslumai (3 – log.)<...> pasireiškia garsų tarimo netikslumu, <...> Tariant garsus dažniausiai pasitaiko garsų tarimo š- s, ž –z, č –c netikslumai (4 – log). <...> nepakankamai tikslus šnypščiamųjų garsų [š, ž, č] tarimas, minkština kietąjį garsą [l], garsas [r] žodžiuose viendūžis, <...> Kalboje gausu nesklaidumų – užsikirtimų, jie dažniausi žodžio pradžioje, tariant pirmąjį žodžio garsą (priebalsį), tačiau stebimi ir viduryje žodžio (1 – log.). <...> Garsų tarimas yra siaubingas, dauguma garsų tarimas yra blogas, iškraipomas, š-s, c-č, [r], [l], [j]. Tariant garsą [l] jį nuolat minkština, tariant garsui [r], nevirpa liežuvio galiukas, liežuvis labai nejudrus, nepaslankus, jaučiama hipertoniija. Tariant garsą [j], tarimas visas skiemenukas [liot] (2 – log). <...> Tariant garsus dažniausiai pasitaiko garsų tarimo š- s, ž –z, č –c netikslumai (3 – log.), <...> garsų tarimas blogas. Garso [r] tarimas viendūžis, liežuvis nejudrus. Sunkiai taria sudėtingos struktūros žodžius (3 – log.).

Taip pat šis sutrikimas pasireiškia ir *foneminės klausos netikslumu*:

<...> kalba fonetiškai netaisyklinga, sutrikęs foneminis suvokimas, todėl jiems sunku diferencijuoti panašiai skambančius garsus, skirti juos žodžiuose, sunku skirti ir tarti panašios garsinės struktūros žodžius, <...> Foneminis suvokimas dar nėra pakankamas. (1 – log.)<...> Jie negirdi, neskiria panašiai skambančių garsų, nediferencijuoja ilgųjų trumpųjų balsių, <...> tačiau diktuojamus žodžius parašo ganėtinai gerai, nepraleidžia raidžių (2 – log.). <...> negebėjimu diferencijuoti ilgąsias – trumpąsias balseles, skardžiųjų – dusliųjų priebalsių neskimu iš klausos, <...> Mokiniai negirdi minkštumo ženklų, neintonuoja klausiamųjų, šaukiamųjų sakinių. Neskiria sakinių ribų, <...> Sunkiau sekasi atlikti žodžių garsinę analizę (3 –log). <...> neskiria panašiai skambančių garsų, nediferencijuoja ilgųjų trumpųjų balsių, sunku įrašyti praleistas raides, <...> Foneminis suvokimas išlavėjęs nepakankamai. Silpni žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžiai (5 – log).

Esant fonologiniam kalbos sutrikimui, mokiniams pasireiškia ir rašytinės kalbos bei skaitymo sunkumai:

<...> rašymo tempas lėtas, netikslus, daro daug klaidų nurašydami žodžius, tačiau diktuojamus žodžius parašo ganėtinai gerai, nepraleidžia raidžių (2- log.). <...> mokiniams sunku rašyti rašto darbus, dažniausiai diktuojamus. Sunku įrašyti praleistas raides, <...> Sunkiai skaito, neintonuoja klausiamųjų, šaukiamųjų sakinių. Neskiria sakinių ribų. Sunkiai suvokia skaitomo teksto prasmę (3-log.) <...> Sunkiai skaito, neskiria sakinių ribų, nesuvokia skaitomo teksto prasmės. Mokiniams sunku rašyti rašto darbus, ypač diktantus. <...> Rašo diktuojamas.

Rašto darbuose dažnai savarankiškai neskiria sakinio ribų, nepritaiko žinomų rašybos, gramatinių taisyklių, daro daug akustinių klaidų, stebimi raidžių praleidimai, sukeitimai vietomis (4-log.). <...> Taip pat mokiniui menkai išlavėjusi ir rašytinė kalba. <...> Skaitytą arba girdėtą tekstuką suvokia tik iš dalies, todėl reikia papildomų klausimų (5-log.).

Antras pagal dažnumą vyraujantis kalbėjimo ir kalbos sutrikimas pradinėse klasėse – *fonetinis kalbėjimo sutrikimas*. Jis taip pat, kaip ir fonologiniai sutrikimai pasireiškia *netaisyklingu garsų tarimu*, tačiau jų foneminė klausa išlavėjusi.

<...> Esant fonetiniams sutrikimams, nukenčia tik garsų tarimas, foneminis suvokimas pakankamas (1-log.). <...> pagrindinis požymis, tai garsų tarimo netikslumas, tačiau esant gerai klausai. Tokie vaikai neturi foneminės klausos neišlavėjimo. Jie gerai girdi, bei skiria kalbo garsus. Jie blogai taria garsus dėl artikuliacinio aparato neišlavėjimo. Pz. Tai gali būti dėl blogai suaugusių dantų, dėl blogo sakandžio, dėl nepaslankaus, nejudraus liežuvio, dažniausiai pasitaiko garso [r] netikslus tarimas, dėl liežuvio galiuko nevirpėjimo (2-log.). <...> Fonetiniai sutrikimai pasireiškia garsų tarimo trūkumais, <...> Būtent šiais mokslo metais turiu ugdytinių, kurių dauguma netaisyklingai taria garsus [s-c-z], ir kitos grupės [š-č-ž]. Vyrauja tarpdantinis sigmatizmas (5-log.).

Interviu metu buvo atskleista, kad pradinėse klasėse dažnas sutrikimas yra *kalbos neišsivystymas*. Tyrimo duomenys leido išskirti tokius sutrikimo požymius: *rišlioji kalba, žodynas, gramatinis taisyklingumas, garsų tarimo netikslumai*. *<...> Esant kalbos neišsivystymui, nukenčia visa kalbos sistema – garsų tarimas, foneminis suvokimas, gramatinis taisyklingumas, žodynas, kalbos rišlumas, sąvokų supratimas (1-log.).*

Apibūdinamos mokinių *rišliąją kalbą* bei *gramatinę kalbos taisyklingumą*, esant kalbos neišsivystymui, logopedės teigia, kad:

<...> Berniukui sunkiai sekasi reikšti mintis, rišliai jas sudėlioti į taisyklingus sakinius (1-log.). <...> Šių vaikų rišlioji kalba yra išplėta tik iš dalies, vyrauja nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų. <...> vaikams sunku atsakyti išsamiai į klausimus, arba sakykim nurodyt pasekmės priežasties ryšius. (5-log.). <...> Nemažai derinimo, kaitymo klaidų (5-log.). <...> Dar stebimi žodžių darybos, kaitymo, derinimo netikslumai, gausu kirčio klaidų (1-log.).

Esant kalbos neišsivystymui, taip pat sutrinka ir *garsų tarimas*:

<...> Nepakankamas artikuliacinio aparato paslankumas, kalbant burnoje kaupiasi seilės, kalba fonetiškai netaisyklinga, „suvelta“ – minkština kietuosius garsus, dar neįsitvirtinęs šnypščiamųjų – švilpiamųjų garsų tarimas. <...> Berniukas tęsiamai taria žodžio garsus, bando juos jungti į žodį, tačiau žodžius iškraipo. (1-log.).

Tyrimo dalyvių teigimu, vyresnėse (5 – 8) klasėse dažniau pasitaiko kalbėjimo ir kalbos sutrikimas – specifinė kalbos raida. Tyrimo duomenų analizė leido išskirti *rišliosios kalbos, gramatinio taisyklingumo ir žodyno netikslumus*.

<...> Mintys nerišlios, neaiškios, gramatiškai netaisyklingos, netaiko taisyklių. <...> Tačiau rašto darbuose pastebimos taisyklių netaikymas, sakiniai gramatiškai netaisyklingi, žodynas labai skurdus, ir pilnas neigiamų

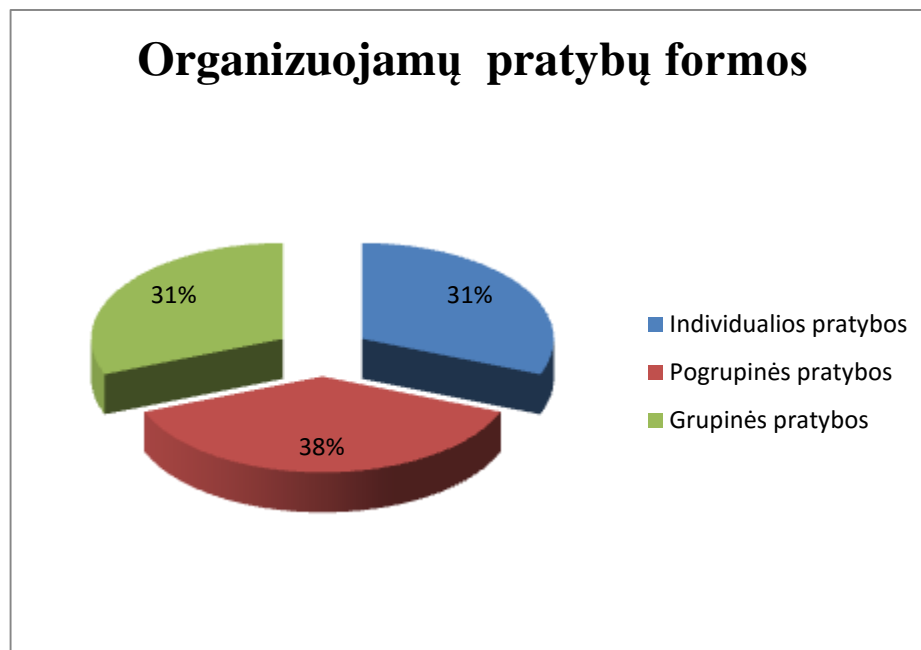
žodžių. Pasakoja trumpai, norint išgirsti pasakojimą, reikia nuolat jo klausiti, „traukti“ žodžius (2- log.). <...> Skurdokas, netikslus žodynas, kalba stokoja sklandumo. Labai nerišlios gramatinės sąvokos, reikia žymios pagalbos atliekant gramatinės užduotis. Rašto darbuose dažnai netaiko rašybos, gramatinių taisyklių, daro daug akustinių klaidų. Savarankiški kūrybiniai rašto darbai labai skurdūs, trumpi, semantiškai, struktūriškai netaisyklingi, juose gausu rašybos, gramatinių, akustinių klaidų (5-log). <...> Mokiniai stokoja bendrųjų žinių, nežino, bei netaiko taisyklių. Kalba skurdi, žodynas siauras. Sakiniai trumpi, dažniausiai trūksta prasmės, mintys neaiškios, šokinėjančios nuo vieno fakto, prie kito (3- log.)<...> Esant specifiniai kalbos raidai, kalba skurdi, nesklaidi, žodynas siauras, netikslus. Sakiniai trumpi, mintys neaiškios. Dažnai netaiko rašybos, gramatinių taisyklių (4- log.)

Apibendrinus tyrimo duomenis, gautus apklausos raštu ir interviu, galima teigti, kad N rajono bendrojo ugdymo mokyklų pradinėse klasėse vyrauja fonologiniai kalbos, fonetiniai kalbėjimo ir kalbos neišsivystymo sutrikimai. Vyresnėse (5 – 8) klasėse taip pat dažnai pasitaiko fonologiniai kalbos sutrikimai bei specifinė kalbos raida dėl intelekto sutrikimo ir / arba dėl sąvokinio mąstymo plėtojimosi spragų.

2.4. Logopedinės pagalbos teikimo formos ir metodai skirtingose klasėse

Logopedinės pagalbos teikimo formos. Dažniausiai logopedai, teikdami logopedinę pagalbą mokiniams, taiko šias logopedinių pratybų formas: individualias, pogrūpines (iki 4 vaikų) grupines (4 ir daugiau vaikų) pratybas. Anketine apklausa buvo siekta išsiaiškinti, kokias logopedines pratybų formas renkasi ir kokia pratybų forma yra efektyviausia, teikiant pagalbą pradinių ir vyresnių klasių mokiniams N rajono mokyklose.

Apklausos raštu rezultatai parodė, kad respondentės neatsisako nei vienos logopedinės pagalbos teikimo formos. Logopedinių pratybų formų pasirinkimai atsispindi 8 paveiksle.

8 pav. Logopedinių pratybų formų pasirinkimai logopedo darbe, procentais

Gauti duomenys parodė, kad visos paminėtos logopedinių pratybų formos yra derinamos. Kiek dažniau (38%) taikomos pogrupinės pratybos. Galima daryti prielaidą, kad didelis mokinių skaičius, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, lemia logopedžių pratybų formos pasirinkimą. Po lygiai (31%) logopedės renkasi grupines ir individualias logopedines pratybas, siekdamas koreguoti ugdymo mokinių kalbėjimo įgūdžius ir kalbą.

Interviu buvo siekta išsiaiškinti, kas lemia vienos ar kitos logopedinių pratybų formos pasirinkimą. Visų tyrime dalyvavusių logopedžių teigimu, dažniausiai logopedinė pagalba teikiama pogrupinėse arba grupinėse pratybose dėl didelio mokinių skaičiaus:

<...> Dėl didelio mokinių skaičiaus, kuriems reikalinga pagalba, vedu dažniausiai grupines pratybas. Tik pora individualių užsiėmimų (4- log).<...> dirbti su mokiniais pogrupiais ar organizuoti individualias pratybas, beveik nėra galimybių (1 – log). <...> Dažniausiai pratybos vyksta pogrupiais, kitaip darbo organizuoti nepavyksta dėl didelio mokinių skaičiaus ir noro pagalbą teikti visiems mokiniams, turiu 4 vaikus, kuriems logopedinę pagalbą skiriu taikydama individualias pratybas, dėl sutrikimo sunkumo (3 – log). <...> Dėl didelio mokinių skaičiaus pagrindinės darbo formos yra pogrupinės ir grupinės pratybos. Būtų labai gerai, kad galėčiau daugiau pratybų organizuoti individualių, tačiau tai padaryti yra labai sunku (2- log).

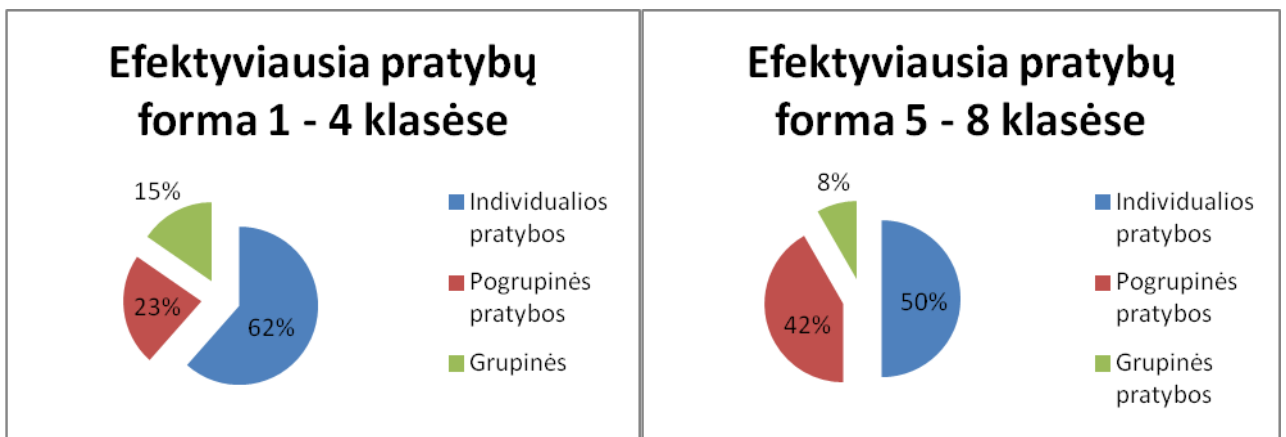
Tyrimo duomenys taip pat leido atskleisti, kuo remdamosi logopedės sudaro pogrupius, grupes arba nusprendžia teikti individualias logopedines pratybas. Tyrimo dalyvių tvirtinimu, jos dažniausiai atsižvelgia į sutrikimo pobūdį:

<...> Ir sakykim jei 1 klasėje yra skirtingų sutrikimų mokiniai, tai aš juos pasidalinu į dvi grupes. Vieni ateina su fonetiniais kalbėjimo sutrikimais, o kiti būna su fonologiniais sutrikimais. Taip jie yra išdiferencijuojami (5 – log). <...> Visų pirma atsižvelgiu į sutrikimą, mokinių darbo tempą, bei amžių. Dirbant su daug maž vienodą sutrikimą turinčiais vaikais, galima taikyti panašius darbo metodus, o tai palengvina darbą ir galima pasiekti geresnius rezultatus (3-log). <...> Taip pat atsižvelgiu į sutrikimų pobūdį. Stengiuosi į vieną grupę surinkti tokius mokinius, kad būtų galima taikyti panašius darbo metodus (2- log). <...> Šiais mokslo metais, V GK nutarimu, tik dviem mokiniams skiriamos individualios logopedinės pratybos: mokiniui, kuriam be kalbos sutrikimų dar yra nustatyti elgesio sutrikimai ir kartu su kitais mokiniiais berniukas negali dirbti kartu. Ir kitam mokiniui, kuriam yra klausos sutrikimas (implantuotas kochlearinis implantas) (1 – log).

Taip pat logopedės atsižvelgia į mokinių amžių:

<...> Sudarant logopedines pratybas, dažniausiai atsižvelgiu į mokinių amžių, t.y. į klasę, kurioje jie mokosi. Šių dienų mokiniai, labai sunkiai geba būtų skirtingose grupėse, jie pradeda konkuruoti, maivytis ir panašiai, tai koks tada vyksta darbas jei nuolat juos reikia raminti. Todėl stengiuos suvesti į grupę ar tai klasiokus ar bent jau iš kitos klasės, kurios žinau, kad jie sutaria (2- log). <...> Visų pirma atsižvelgiu į sutrikimą, mokinių darbo tempą, bei amžių. Dirbant su daug maž vienodą sutrikimą turinčiais vaikais, galima taikyti panašius darbo metodus, o tai palengvina darbą ir galima pasiekti geresnių rezultatų (3-log). <...> Aš atsižvelgiu į mokinių amžių (5- log).

Apklaustos raštu metu taip pat buvo siekta išsiaiškinti, kokia logopedinių pratybų forma yra efektyviausia įveikiant kalbėjimo ir kalbos sutrikimus pradinėse ir vyresnėse klasėse. Rezultatai parodė, kad nors pogrupines pratybas taiko didesnė dalis apklaustųjų, tačiau, kaip efektyviausią pratybų formą nurodo individualias pratybas. Taip teigia 62 % respondenčių, dirbančių su pradinių klasių mokiniais, o su vyresniaisiais mokiniais– 50 % apklaustųjų. Vyresnėse klasėse logopedės taip pat dažnai renkasi ir pogrupines pratybas (42 %). Tiek su pradinių, tiek su vyresnių klasių mokiniais rečiausiai dirbama grupinių pratybų metu (atitinkamai 15% ir 8%). Respondenčių nuomonė atsispindi 9 ir 10 paveiksluose.

9 pav. Efektyviausios pratybų formos 1 - 4 kl., procentais **10 pav.** Efektyviausios pratybų formos 5 - 8 kl., procentais

Tyrimo dalyvių teigimu, pasirenkant pratybų formos pradinėse ir vyresnėse klasėse svarbu atsižvelgti į tai, ar jos užtikrins: a) pagalbos efektyvumą; b) palankų mokytis emocinį klimatą.

Pagalbos efektyvumas. Logopedžių teigimu, individualias logopedines pratybas tikslinga rinktis norint efektyviai pašalinti kalbėjimo ir kalbos sutrikimus:

<...>Efektyviausiai kalbos korekcija vyksta iki 12 m. amžiaus, todėl ir pratybas naudinga organizuoti individualiai arba po 2 vaikus (1- log). <...> Kiekvieno vaiko kalbos ar kalbėjimo sutrikimo pobūdis labai individualus, todėl efektyviausia, kai visas pratybų laikas skiriamas konkrečiam, vienam mokiniui, tuomet rezultatai daug greitesni, pagalba efektyvesnė nei dirbant su grupe vaikų (3-log). <...> Individualiai dirbant galima išsamiau įsigilinti į mokinio sutrikimą ir visą dėmesį skirti tik jo sutrikimams (4 – log). <...>Logopedams individualių užsiėmimų metu yra didesnė galimybė užmegzti ir stiprinti kontaktą su mokiniu, skirti daugiau laiko ir dėmesio mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų korekcijos procesui, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualybę (7 – log).

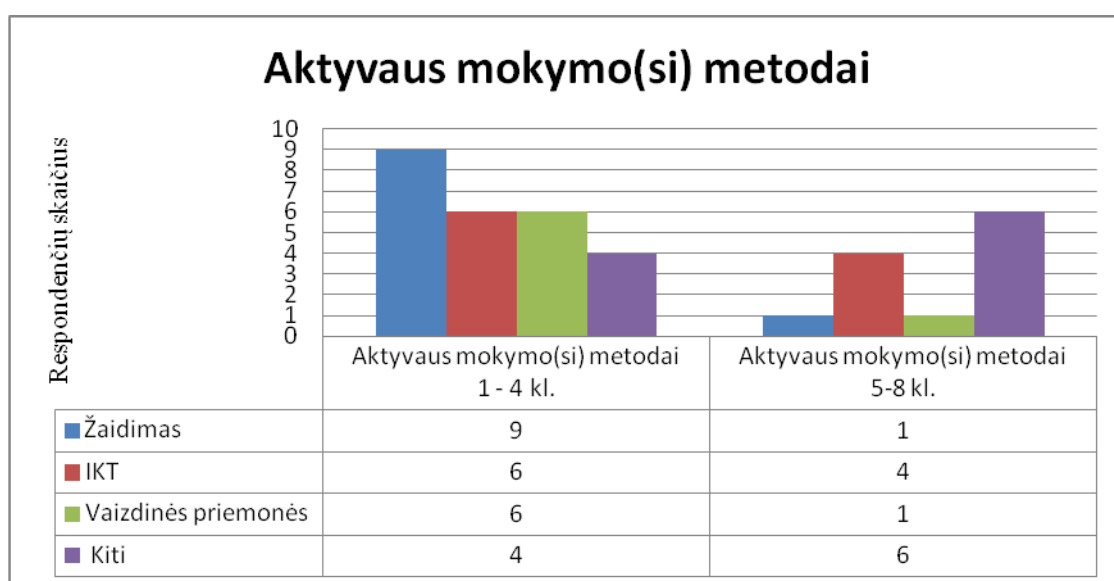
Emocinis klimatas. Respondentės teigia, kad vaiko emocinė būseną labai svarbi siekiant įveikti vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimus:

<...> Tiek pradinių, tiek vyresnių klasių mokiniams labiausiai tinkamas darbo metodas yra individualios pratybos, vyresnių klasių mokiniai jaučiasi emociškai geriau (5 – log). <...>Dirbant individualiai vaikai nejaučia gėdos prieš bendraamžius, didesnė motyvacija (8 – log). <...>5 – 8 klasės mokiniais efektyviausias yra individualus darbas. Vyresnių klasių mokiniai jaučia gėdą, kad jiems reikia eiti pas logopedą (10 – log). <...>Logopedams individualių užsiėmimų metu yra didesnė galimybė užmegzti ir stiprinti kontaktą su mokiniu (2- log). <...>Individualiu pratybų metu nėra įtampos, vaikas nesigėdija, užsiėmimas atviresnis darbui (6- log).

Logopedinės pagalbos metodų taikymas. Šiuolaikinis pasaulis sparčiai kinta, todėl kiekvienas žmogus neišvengiamai susiduria su naujomis ir greitai besikeičiančiomis situacijomis. Visa tai reikalauja kompleksiško problemų sprendimo, o tam prireikia vis naujo žinojimo, mokėjimo bei įgūdžių (Simonavičius, 2015). Šiuolaikinis mokymas reikalauja organizuoti mokymo procesą taip, kad būtų tikslingai parenkami ir pritaikomi mokymo metodai, kad mokiniai tinkamai įsisavintų žinias, teigia Simonavičius (2015). Anketinės apklausos duomenų analizė leido išskirti šiuos logopedinės pagalbos metodus, taikomus N rajono mokyklų pradinėse ir vyresnėse klasėse. Tai *tradiciniai* ir *aktyvaus mokymo(si)* metodai. Aktyvus mokymasis – tai mokymosi procesas, kurio metu besimokantieji mokymosi turinį įsisavina veikloje– kai ne tik klausomasi mokytojo, bet patys daugiau veikia (Gaučaitė, Kazlauskienė, Masiliauskienė ir kt., 2012). Aktyvaus mokymosi metodai apibrėžiami kaip visuma pedagoginės veiklos būdų, kuriais siekiama, kad mokinys mokytųsi pats,

taikydamas žinias įprastomis ar naujomis sąlygomis, savarankiškai ar kritiškai mąstydamas, aktyviai ir sąmoningai veikdamas. Aktyvaus mokymosi metodais skatinamas savarankiškas mokinio mokymasis (Dudzinskienė, Kalesnikienė, Paurienė ir kt., 2010).

Apklausoje raštu duomenų analizė parodė, kad darbas su pradinėse klasių mokiniais dažniausiai vyksta taikant aktyvaus mokymo(si) metodus. Vyrauja šie darbo su mokiniais metodai: žaidimai (9), informacijų kompiuterinių technologijų taikymas (6), vaizdinių priemonių naudojimas (6). Vyresnių klasių mokiniams aktyvaus mokymo(si) metodai pratybų metu taikomi rečiau. Aktyvaus mokymosi metodų taikymas logopedinėse pratybose pagal klases pateiktas 11 paveiksle.

11 pav. Aktyvaus mokymosi metodų taikymas pagal klases, respondenčių skaičius

Apklausa raštu ir interviu parodė, kad su pradinėse klasių mokiniais logopedai dažniausiai dirba taikydami žaidimų metodą (81,8%), tačiau vyresnių klasių mokiniams šis metodas yra taikomas labai retai (9%):

<...> Vienas iš populiariausių dirbant su pradinėse klasių mokiniais yra žaidimo metodas (3-log).<...> Pradinėse klasėse labai padeda žaidimai (4-log).<...> Pradinėse klasių mokiniams puikus darbo metodas – žaidimas. Jų metu galima sugalvoti daug įvairios veiklos (2-log).

Žaidimų metodo taikymas gali būti naudingas teikiant logopedinę pagalbą ne tik pradinėse, bet ir vyresnių klasių mokiniams (pvz., ugdant mokinių rišliosios kalbos įgūdžius, galima taikyti situacinius, vaidybinius ir kitus žaidimus). Žaidimų metodas skatina pasitelkti vaizduotę, įsijausti į situaciją, mokyti reikšti savo mintis, apibūdinti daiktą pagal tam tikrus požymius ir pan. (pvz., stalo žaidimas „Alias“). Tyrimo dalyvės teigia, kad visi darbo metodai yra tinkami skirtingo

amžiaus vaikams: <...> *Manychiau, žaidimai naudingi dirbant su bet kurio amžiaus vaikais. Tik reikia tą patį metodą sugebėti pritaikyti skirtingo amžiaus vaikams (5-log).*

Kaip teigia Kunigytė, Arlauskienė (2011), žaidimas – vaiko gyvenimo ir ugdymosi būdas. Žaidimų metu vaikai įgyja naujų gebėjimų, įgūdžių, vertybių, naujos patirties, ugdoma motorika, kalba, vaizduotė, lavinami protiniai gebėjimai, įsisąmoninamos elgesio normos, taisyklės, vertybės.

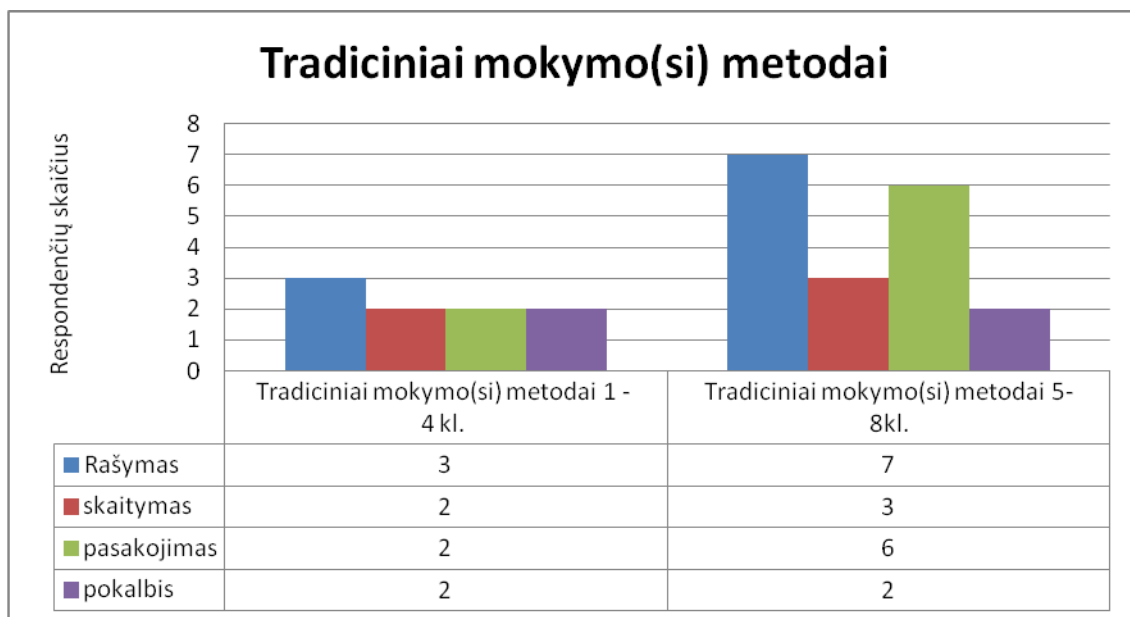
Kitas populiarus aktyvaus mokymo(si) metodas tiek 1 - 4, tiek 5 – 8 klasėse – *informacinių ir kompiuterinių technologijų (IKT) taikymas*. Kompiuterinės technologijos vis labiau skverbiasi į švietimą, daro įtaką įvairių dalykų mokymui ir mokymuisi, visam ugdymo procesui, teigia Burneikaitė, Jarienė, Jašinauskas (2005). Daugiau nei pusė (54,5%) N rajone su 1 – 4 klasių mokiniais dirbančių logopedžių renkasi IKT. Dirbant su vyresniais mokiniais šis skaičius mažėja (36,3%). Interviu metu respondentės atskleidė šio metodo pasirinkimo motyvus:

<...> *Na ir labai dažnai, beveik per kiekvienas pratybas, naudoju IKT. Kadangi tai kažkiek motyvuoja mokinius, ir jie labiau nori atlikti pateikiamas užduotis, kartais galima pateikti ir pačią medžiagą vaizdžiai, kurią mokiniai geriau ir supranta ir tuo pačiu ją įsisavina (5-log).* <...> *Kaip paskatinimą kiekvienų pratybų metu naudoju interaktyvią lentą, nes užduotys labai žaismingos, kas kartą galima vis pateikti kažką naujo vaikams, jiems taip smagiau dirbti – atlikti ne tik kalbines, bet ir rašto užduotis (1-log).* <...> *Savo darbe labai dažnai taikau Informacines technologijas, nesvarbu ar dirbu su pradinių klasių mokiniais, ar su vyresniais. Jos vaikams labai patinka, sužadina smalsumą ir darbas būna daug efektyvesnis (3- log).*

Atliktas tyrimas (Danieliūtė, Ališauskas, 2014) atskleidė, kad IKT taikymas yra plačiai paplitęs Lietuvos logopedų darbe. Autorių teigimu, logopedai, esant fonetiniams ir fonologiniams sutrikimams bei specifinės kalbos atvejais, taiko demonstravimo programas ir mokomuosius kompiuterinius žaidimus.

Trečias pagal pasirinkimo dažnumą 1 – 4 klasėse ugdymo(si) metodas – *vaizdinių priemonių naudojimas (demonstravimas)* (54, 5%). *Demonstravimas* yra mokymo metodas, kuriuo tikrovės daiktai, reiškiniai ar jų atvaizdai paverčiami mokymo(si) šaltiniu. Vyresnėse klasėse šį metodą renkasi žymiai mažiau logopedžių (9 %).

Kita išskirta metodų grupė – *tradiciniai logopedinės pagalbos metodai*. Šie metodai kitaip dar yra vadinami informaciniais: skaitymas, rašymas, pasakojimas, aiškinimas, pokalbis. Štai kaip tradiciniai mokymo(si) metodai pasiskirstė skirtingose klasėse (12 pav.).

12 pav. Tradicinių mokymo(si) metodų taikymas pagal klases, respondencijų skaičius

Pateikti duomenys parodė, kad vyresnėse klasėse ugdant mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, logopedės dažniau renkasi tradicinius mokymo(si) metodus. Vienas iš dažniausiai taikomų metodų 5 – 8 klasėse - rašymo metodas (63,6 %). Antras pagal dažniausiai taikomą metodą vyresnėse klasėse – pasakojimas (54,5 %). Ugdant 1 – 4 klasių mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, tradiciniai metodai nėra tokie populiarūs. Skaitymo metodą taiko 3 respondentės, o skaitymo, pasakojimo ir pokalbio metodus renkasi 2 respondentės.

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė dviprasmišką tyrime dalyvavusių logopedžių nuomonę. Kaip pagrindinę darbo formą, kurią logopedės renkasi savo darbe įvardija – *pogruginės pratybos*. Tačiau, siekiant išsiaiškinti ar pasirinkta logopedinių pratybų forma yra ir efektyviausia, paaiškėjo, kad logopedės kaip efektyviausią darbo formą įvardijo - *individualias pratybas*. Logopedinių pratybų pasirinkimo motyvus galima išskirti į dvi grupes: a) atsižvelgimas į pagalbos efektyvumą ir b) emocinis klimatas. Respondentės teigia, kad taikant individualias logopedines pratybas galima išsamiau įsigilinti į kalbėjimo ir kalbos sutrikimus (1 – 4 kl.), vaikai drąsiau jaučiasi. Individualios pratybos suteikia vaikui pasitikėjimo savimi ir tai gali padėti pasiekti geresnių rezultatų, įveikiant kalbėjimo ir kalbos sutrikimus (5 – 8 kl.). Siekiant sužinoti, kokius mokymo(si) metodus logopedės taiko mokiniams, kalbėjimo ir kalbos sutrikimams įveikti, paaiškėjo, jog taikomi *aktyvieji mokymo(si), tradiciniai mokymo(si) metodai*. Pradinėse klasėse vyrauja *aktyvieji mokymo(si)* metodai: žaidimas, IKT, demonstravimas. Vyresnėse klasėse vyrauja *tradiciniai mokymo(si)* metodai. Kaip teigia Galkienė, Cijūnaitienė (2007), svarbu ugdyti žmogų, gebantį bendrauti, pažinti kitą žmogų, mokėti pritaikyti turimas žinias, bei savarankiškai mokytis.

Siekiant tokių tikslų, tradicinių mokymo(si) metodų nepakanka. Todėl siekdami, kad kalbėjimo ir kalbos sutikimai būtų efektyviau įveikiami, logopedai, dirbdami su įvairaus amžiaus vaikais, turėtų rinktis didesnę metodų įvairovę; tradicinius mokymo(si) metodus derinti su aktyvaus mokymo(si) metodais.

2.5. Logopedo darbo specifiškumas skirtingose klasėse

Amžiaus svarba kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įveikimui. Apklausa raštu siekta išsiaiškinti, ar *mokinių amžius turi įtakos kalbėjimo ir kalbos sutrikimų įveikimui*. Tyrimo dalyvių nuomone, vaikų amžius yra labai svarbus kalbėjimo ir kalbos ugdymo rezultatams. Tyrime dalyvavusios logopedės teigia, kad kuo anksčiau yra nustatomi kalbėjimo ir kalbos sutrikimai ir pradama teikti tinkama logopedo pagalba, tuo lengviau galima juos įveikti ir užkirsti kelią mokymosi sunkumams atsirasti:

<...> Kuo anksčiau yra pastebėtas sutrikimas ir pradėta teikti pagalba, tuo geresnių rezultatų galima pasiekti. (1-log.) <...> Kuo anksčiau pradėta kalbos ir kalbėjimo korekcija, tuo ji efektyvesnė. Vėlesniame amžiuje pradėta pagalba dažnai užsitęsia dėl mokinių motyvacijos stokos, įsisenėjusių netaisyklingo tarimo įpročių (2-log.) <...> Taip, turi įtakos, kuo anksčiau pradama dirbti, tuo geresni rezultatai pasiekiami, mažėja rizika mokymosi sunkumams, „neįsisenėja“ netaisyklingas garsų tarimas, nes vyresniems vaikams sunkiau sekasi įtvirtinti taisyklingą garsų tarimą savarankiškoje kalboje (3-log.) <...> Kuo anksčiau yra nustatomi kalbėjimo ir kalbos sutrikimai, tuo lengviau galima pašalinti sutrikimą ir mokiniams mažiau atsiranda mokymosi sunkumų (5-log.) <...> Sutrikusi kalbos raida ir kalbėjimo bei kalbos sutrikimai neišvengiamai daro įtaką mokinio mokymuisi mokykloje. Taip pat kalbėjimo ir kalbos sutrikimai gali sunkinti bendravimą, neigiamai veikti skaitymo ir rašymo įgūdžių susidarymą, sukelti nepasitikėjimo savimi jausmą, trukdyti atsiskleisti vaiko asmenybei. Gerai išlavėjusi žodinė kalba yra viena svarbiausių sėkmingo mokymosi sąlyga (8-log.)

Logopedinės pagalbos prioritetai. Atliekant tyrimą, dalyvavusių logopedžių buvo prašoma pateikti tris uždavinius, kuriuos jos sau kelia dirbdamos su 1-4 bei 5-8 klasių mokiniais, turinčiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Tyrimas parodė, kad logopedės savo darbe kelia skirtingus uždavinius. Uždaviniai glaudžiai siejasi su kalbėjimo ir kalbos sutrikimo pobūdžiu. Kaip jau buvo išsiaiškinta, pradinių klasių mokiniams būdingesni fonologiniai kalbos ir fonetiniai kalbėjimo sutrikimai. Todėl logopedės, dirbdamos su pradinių klasių mokiniais, pirmiausiai orientuojasi į *kalbėjimo ir kalbos sutrikimų identifikavimą; artikuliacinio aparato bei smulkiosios motorikos lavinimą, foneminio suvokimo lavinimą*. Daug dėmesio teikiama bendradarbiavimui su klasės mokytoja(u) ir tėvais. Dirbant su vyresnių klasių mokiniais, labiau orientuojamas į *gramatiškai taisyklingos kalbos ugdymą; rašytinės kalbos ugdymą; motyvacijos skatinimą ir pasitikėjimo savimi*

ugdymą. Daug dėmesio teikiama bendradarbiavimui su mokytojais, specialiuoju pedagogu, mokiniais.

Taip pat buvo siekta išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyvių nurodyti veiklos prioritetai tiesiogiai atsispindi jų darbe. Respondentėms buvo užduotas atviro tipo klausimas „*I ką labiausiai orientuojamasi teikiant logopedinę pagalbą 1–4 bei 5–8 klasėse*“. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad logopedai 1 – 4 klasėse labiausiai orientuojasi į garsų tarimo sutrikimo įveikimą, garsinės analizės ir sintezės įgūdžių lavinimą, smulkiosios motorikos ir artikuliacinio aparato lavinimą, žodyno plėtojimą bei sutrikimo nustatymą ir sutrikimo įveikimo programos sudarymą. Cituojami respondenčių atsakymai:

<...>Priklausomai nuo sutrikimo – artikuliacinio aparato lavinimas, garsų tarimo mokymas, foneminės klausos, garsinės analizės, sintezės įgūdžių lavinimas, žodyno plėtimas ir kt. (1-log).<...> Į sutrikimo lygmenį, priežastis, vaiko patirtį, darbingumą, individualias asmenines savybes, tėvų pagalbą, šalinant sutrikimą (3-log.). <...> Sutrikimo nustatymas, individualios programos sudarymas, tinkamas metodikos parinkimas (5 – log.) <...>Foneminės klausos lavinimas; taisyklingo garsų tarimo mokymas; garsų tarimo tikslinimas, įtvirtinimas; žodžių garsinės analizės ir sintezės mokymas; žodyno turtinimas, tikslinimas (9-log.). <...>Foneminės klausos lavinimą, smulkiosios motorikos lavinimą, tarties taisyklą (11- log.).

Pastebėta, kad logopedžių nurodyti prioritetai ne visada sutampa su tuo, į ką jos tiesiogiai orientuojasi savo darbe. Pvz., nors apibendrintai buvo akcentuotas bendradarbiavimas su mokytojais, kitais specialistais ir mokinių tėvais, tačiau apibūdindamos savo tiesioginę veiklą, logopedės bendradarbiavimo nepaminėjo.

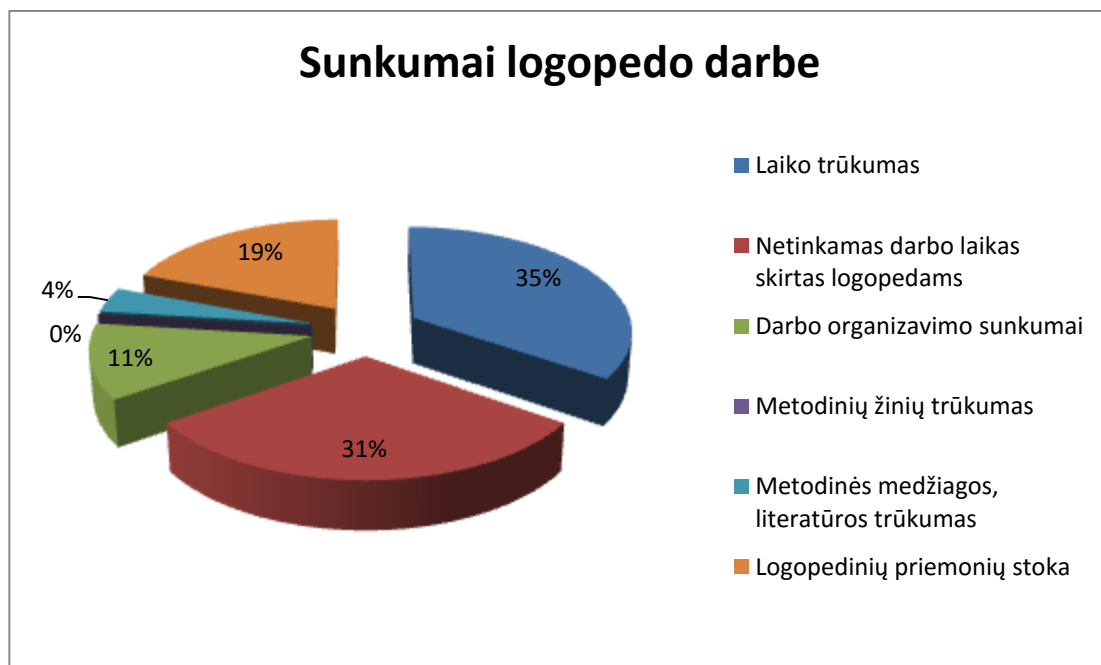
Teikdami pagalbą vyresniųjų klasių mokiniams, logopedai labiausiai orientuojasi į gramatiškai taisyklingos rišliosios kalbos ugdymą, rašymo įgūdžių lavinimą, garsinės analizės ir sintezės įgūdžių lavinimą:

<...> Taisyklingos sakininės ir rašomosios kalbos ugdymas (3-log.) <...> Garsinės analizės ir sintezės įgūdžių tobulinimas, žodyno plėtimas, kalbos gramatinio taisyklingumo ugdymas, taisyklingas rašymas (4-log). <...> Kalbos gramatinis taisyklingumas, rišlioji kalba, teksto suvokimas, rašymo įgūdžių lavinimas (6 – log). <...>Garsų tarimo įtvirtinimas; foneminės klausos lavinimas; pasyviojo ir aktyviojo žodyno turtinimas; kalbos gramatinės sandaros tobulinimas; rišliosios kalbos ugdymas (8 – log).

Apklauso raštu duomenų analizė parodė, jog dirbdamos su pradinųjų ir vyresniųjų klasių mokiniais, tyrime dalyvavusios logopedės kelia sau šiek tiek skirtingus uždavinius. Dirbant su jaunesnio amžiaus vaikais, logopedės labiausiai orientuojasi į garsų tarimo sutrikimų įveikimą. Kadangi smulkiosios motorikos ir artikuliacinio aparato lavinimas yra tiesiogiai susiję su vaikų kalba, todėl siekdamas įveikti garsų tarimo sutrikimus, logopedės daug dėmesio skiria smulkiosios

motorikos lavinimui. Tai nebeaktualu vyresnėse klasėse. Dirbdamos su vyresniųjų klasių mokiniais logopedės ugdo mokinių gramatiškai taisyklingą kalbą. Keliami logopedinės pagalbos uždaviniai, dirbant su skirtingo amžiaus mokiniais siejami su taikomų metodų skirtumais pradinėse ir vyresnėse klasėse. Kadangi, dirbant su jaunesnio amžiaus mokiniais, siekiama įveikti garsų tarsimo sutrikimus, dažniau taikomi aktyvaus mokymo(si) metodai. Rišliosios ir rašytinės kalbos ugdymo sunkumams įveikti logopedai dažniausiai renkasi tradicinius mokymo(si) metodus.

Logopedo darbe kylantys sunkumai. Atliekant apklausą raštu, siekta išsiaiškinti, kokių sunkumų patiria logopedės, dirbdamos su vaikais, turinčiais kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Tyrimo duomenys šiuo klausimu atsispindi 13 paveiksle.

13 pav. Logopedo darbe patiriami sunkumai, procentais

Respondentės įvardijo tris pagrindinius sunkumus, su kuriais jos susiduria organizuodamos ir dirbdamos logopedo darbą. Trečdalis respondenčių (35%) nuomone, vienas iš didžiausių sunkumų yra *laiko stoka – per didelis darbo krūvis*. Esant dideliui skaičiui mokinių, kurie turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, logopedėms sunku suteikti efektyvią ir kokybišką logopedinę pagalbą. Interviu tyrimo dalyvė teigia:

<...>Manyčiau, kad didžiausia problema, tai laiko trūkumas. Sakym logopedinių pratybų atžvilgiu, kai kurie mokiniai ateina du kartus per savaitę, o kiti mokiniai vieną kartą per savaitę (5-log).

Taip pat trečdalis tyrime dalyvavusių logopedžių (31%) manymu, *darbo laikas, skirtas logopedams yra netinkamai suderintas*. Kyla klausimas, kodėl logopedės, kaip problemą įvardija nesuderintą darbo laiką, skirtą logopedams. Logopedinės pratybos bendrojo lavinimo mokyklose turi būti ir yra organizuojamos po pamokų. Dauguma vaikų lanko popamokinės veiklos užsiėmimus. Daugelyje mokyklų organizuojamas vaikų pavėžėjimas iš karto po pamokų, todėl dažniausiai yra labai sunku pratybas suorganizuoti taip, kad būtų užtikrintas visų mokinių lankomumas. Dėl to kenčia logopedinės pagalbos efektyvumas: „*Visose klasėse susiduriama ta pačia problema - vaikai iš mokyklos išvežami autobusais, todėl darbui po pamokų laiko nėra*“ (log.2). Šį sunkumą tyrimo dalyvės akcentavo ir per interviu:

<...>Didžiausias rūpestis – pratybų laiko suderinimas. Pradinukai turi mažiau pamokų, tai juos lengviau „pagauti“. O su vyresniais mokiniais, kadangi daugelis mokinių važiuoja autobusu, tai jau pratybų laiką derinti yra sunkiau (4-log)<...> Taip pat netinkamas darbo laikas skirtas logopedinėms pratyboms, ir tai būtų pavyzdys, kai vaikas turintis lankyti logopedines pratybas, verčiau renkasi popamokinę veiklą, sakykim sporto, dailės ar muzikos būrelius, ir jam ta veikla yra priimtinesnė, bei eiti į logopedines pratybas, tuomet būna nemažai atvejų, kaip liaudiškai tariant mokinys „pabėga“ iš logopedinių pratybų. Tuomet papildomi rūpesčiai su mokinių tėvais, mokytojais, klasių vadovais. (5-log).<...> Viena pagrindinių problemų ir tai nesvarbu ar jos yra organizuojamos pradinių ar vyresnių klasių mokiniams, tai, kaip suderinti logopedinių pratybų laiką. Aš dirbu kaimo vietovėje, žinoma, kad dauguma vaikų mokyklą lanko iš aplinkinių kaimo vietovių, todėl po pamokų vaikai yra išvežami su mokykliniais autobusais namo, daugelis mokinių taip pat lanko ir įvairius būrelius (3-log).

Logopedai kaip vieną iš patiriamų sunkumų nurodė ir *logopedinių priemonių stoką* (19%). Esant mažam logopedinių priemonių pasirinkimui, logopedas daug laiko turi skirti priemonių kūrimui, metodinės medžiagos ieškojimui.

Atskleidus su kokiais sunkumais logopedės susiduria savo darbe, buvo siekta išsiaiškinti, kaip patiriami sunkumai skiriasi organizuojant logopedinę pagalbą skirtingose klasėse. Logopedėms apklausoje raštu pateiktas atviro tipo klausimas, *su kokiais sunkumais dažniausiai susiduria organizuodami logopedo darbą: 1 – 4 klasėse, 5 – 8 klasėse*. Respondentės ir per interviu akcentavo, kad esminis sunkumas yra *laiko trūkumas dėl didelio mokinių skaičiaus*:

<...> Mažai valandų pagal mokinių skaičių (3- log). <...>Laiko stoka, didelis mokinių skaičius ir mažas pratybų kiekis (4-log). <...> Per didelis mokinių skaičius, dėl to nepakanka laiko kiekvienam mokiniui (5-log). <...> Daug mokinių, mažai laiko individualiam darbui su mokiniu (6-log).<...> suderinti logopedinių pratybų laiką (8-log). <...> mokiniai nenoriai ateina į logopedines pratybas, vykstančias gerokai po pamokų (10-log).

Taip pat įvardijami ir kiti sunkumai:

<...> Tėvų atsainumas (11- log)., <...> mažas logopedinių pratybų metu įgytų įgūdžių lavinimas namuose ir klasėje (1-log).<...>Vaikų daug, sunku surinkti tą patį ar panašų sutrikimą turinčių vaikų pogrupį. Labiausiai

efektyvi individuali pagalba, tačiau darbo krūvis neleidžia skirti individualių pratybų. Kismet daugėja vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, jiems labai sunku mokytis pagal bendrąsias programas, bendrauti su bendraamžiais (2 -log). <...> Daug bereikalingo „popierizmo“ (7-log).

Vyresnėse klasėse logopedai susiduria su kitu iššūkiu, kuris siejamas su mokinių motyvacijos stoka lankyti logopedines pratybas:

<...> Vyresni mokiniai vengia logopedinių pratybų, gėdijasi prieš bendraamžius, nenori pripažinti turintys sutrikimą (3-log). <...> Vyresnių klasių mokiniai nebenori lankyti pratybų (6-log). <...> Nenoras lankyti logopedines pratybas (5-log). <...> Vyresnių klasių mokiniai nenoriai lanko pratybas, todėl labai sunku efektyviai jiems padėti pašalinti sutrikimus (8-log), <...> Mokiniai nenoriai lanko logopedines pratybas (4-log). <...> stinga motyvacijos (3-log.) <...> mokymosi motyvacijos stoka (7-log). <...> sunku suderinti logopedinių pratybų laiką (9-log).

Atsižvelgiant į gautus respondenčių atsakymus apklausos raštu, interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar motyvacijos lankyti logopedines pratybas stokoja tik vyresnių klasių mokiniai. Pasitvirtino apklausos raštu metu gauti rezultatai, kad motyvacijos lankyti logopedines pratybas stokoja vyresnio amžiaus mokiniai. Labiausiai motyvuoti yra pradinių klasių mokiniai, ypač 1 – 2 klasės:

<...> Šiuo metu nesvarbu, ar jiems yra teikiama švietimo pagalba ar ne, motyvacijos trūksta. Mokytojai vis skundžiasi, kad mokiniai nenori mokytis, trūksta motyvacijos. Tai kalbant apie logopedines pratybas motyvacijos mokiniams trūksta, ypatingai tai vyresnių klasių mokiniai. Labiausiai į logopedines pratybas eiti nori 1 – 2 klasės mokiniai, jau 3 klasėse po truputį motyvacija menkėja (3-log). <...> Pradinukai (1-3 kl.) gana noriai lanko logopedines pratybas, tačiau vyresnieji šios motyvacijos vis labiau stokoja. Kai kuriems vyresnių klasių mokiniams gėda eiti pas logopedą, spec. pedagogą, kiti nenori eiti, nes tai papildoma pamoka (1-log). <...> Ne, vyresnių klasių mokinių motyvacija yra labai maža (2-log). <...> Jau minėjau, kad 1-2 klasės mokiniai yra tie mokiniai, kurie yra labiausiai motyvuoti lankyti pratybas. Deja, su amžiumi ta motyvacija vis mažėja (4-log). <...> Kaip jau minėjau prieš tai didesnė motyvacija yra mažesnėse 1 – 2 klasėse, o jau ketvirtoje klasėse, kai jau vaikai nori išreikšti save, pasirodyti prieš kitus, tai jiems jau atrodo, kad tos logopedinės pratybos, kaip ir nėra svarbu. Todėl ta motyvacija ir sumažėja (5-log).

Išsiaiškinus kokių sunkumų logopedai patiria organizuodami logopedinę pagalbą mokiniams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, siekta išsamiau išanalizuoti logopedų veiklos sunkumų skirtumus, dirbant su skirtingo amžiaus vaikais. Pastebėta, kad logopedai daugiau sunkumų patiria dirbdami su vyresnio amžiaus mokiniais. Vėlgi kaip pagrindinę problemą respondentai akcentuoja *vyresnių klasių mokinių motyvacijos stoką:*

<...> Labai sunku organizuoti logopedines pratybas vyresnių klasių mokiniams: trūksta motyvacijos (1-log). <...> pradinių klasių mokiniai aktyvesni, lengviau juos sudominti, greičiau pasiekiami pratybų tikslai ir matomi rezultatai (2 – log). <...> Dirbant tiek su 1 – 4 kl. mokiniais, tiek su 5 – 8 kl. mokiniais visų pirma analizuojamas yra

sutrikimas. Tačiau man asmeniškai sunkiau yra dirbti su 5 – 8 klasių mokiniais, jie nenoriai dirba, trūksta metodinės medžiagos, bei mokinių motyvacijos mokytis (4-log). <...> Pradinių klasių mokiniai aktyvesni, lengviau juos sudominti, greičiau pasiekiami pratybų tikslai ir matomi rezultatai (5- log). <...> Pradinių klasių mokiniai yra labiau motyvuoti darbui, pradinių klasių mokytojai prisideda padedant organizuoti ir užtikrinti kokybišką logopedinę pagalbą, motyvuoti tėvai, ankstesnis sutrikimo indentifikavimas. 5- 8 klasėse logopedas lieka vienas „mūšio lauke“ trūksta bendradarbiavimo su dalyku, klasių mokytojais, vaikai nemotyvuoti (6-log). <...>vyresniuojų klasių mokiniai stengiasi visai išsisukti nuo užsiėmimo lyg ir gėda jiems eiti pas logopedą (8- log).

Tik viena respondentė nepastebi logopedinių pratybų organizavimo skirtumų, tarp skirtingo amžiaus vaikų. Interviu metu respondentai atskleidė, kad dirbant su 1 – 4 ir 5 – 8 klasių mokiniais, tenka taikyti skirtingus darbo metodus. Taip pat akcentuota ir vyresnių mokinių motyvacijos stoka lankyti logopedines pratybas:

<...> Kaip ir minėjau 1-4 klasėse mokiniams reikia pateikti daugiau vaizdinių priemonių ir daugiau papildomai paaiškinti, šio koncentro mokiniai noriai priima pagalbą, na o vyresnių klasių mokiniai geba daugiau dirbti savarankiškai, nebijo paklausti ar paprašyti, <...> Na o dar vienas skirtumas yra tas, kad vyresnio amžiaus mokiniai nebeteikia tokios svarbos logopedinėms pratyboms ir nerodo motyvacijos (5-log). <...> Tiesiog, pratybos būna visiškai kitokios, pradinėse klasėse daugiau dėmesio skiriama garsų tarimui, foneminės klausos lavinimui, daugiau žaidybinių, kalbinių užduočių, o 5-8 klasėse daugiau dėmesio skiriama rašytinės, rišliosios kalbos ugdymui (1-log). <...>Darbas skiriasi tuo, kad skirtingose klasėse taikomi skirtingi darbo metodai (3-log).<...> Skirtumas tas, kad pradinių klasių mokiniai pratybas lanko noriai, o vyresnieji po pamokų jau nori vykti namo, teisinasi., kad jiems neprivaloma ir pan. Skiriasi ir tuo, kad pradinėse klasėse daugiau dėmesio skiriama garsų tarimui, foneminės klausos lavinimui, daugiau darbas vyksta per žaidimus, o 5-8 klasėse pagrindinis dėmesys skiriamas rašytinės, rišliosios kalbos ugdymui (4-log).

Išanalizavus gautus apklausos raštu ir interviu duomenis, pastebėti logopedinės pagalbos organizavimo skirtumai jaunesniems ir vyresnio amžiaus vaikams. Pirmiausiai akcentuota tai, jog pradinėse ir vyresnėse klasėse skiriasi logopedinės pagalbos uždaviniai. Taip pat išryškėja ir sunkumai, su kuriais susiduria logopedai, organizuodami logopedinę pagalbą skirtingo amžiaus vaikams. Pagrindinius sunkumus logopedai įvardija tokiais, kaip- laiko trūkumą, neoptimalų logopedų darbo grafiką bei logopedinių priemonių stoką. *Laiko trūkumas* bei nepatogus darbo grafikas labiausiai pastebimas darbe su pradinių klasių mokiniais:

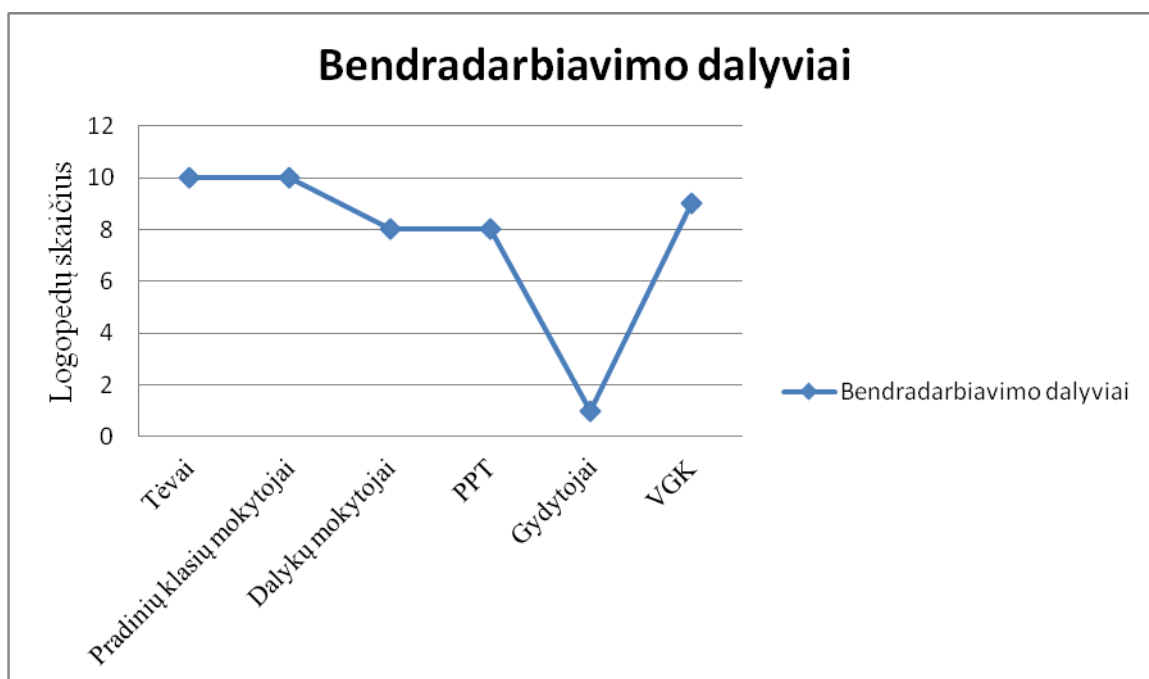
<...>„Visose klasėse susiduriama ta pačia problema - vaikai iš mokyklos išvežami autobusais, todėl darbui po pamokų laiko nėra“(2-log).

Vyresnėse klasėse logopedai dažniau nei pradinėse susiduria su mokinių mokymosi motyvacijos trūkumu bei logopedinių pratybų nelankymu. Tai dažniausiai susiję su mokinių nepasitikėjimu savimi, gėdos jausmu, su noru užsiimti patrauklesne užklasine veikla.

2.6. Logopedų ir kitų mokyklos pedagogų bei mokinių tėvų bendradarbiavimas

Bendravimas yra apibūdinamas kaip žmonių socialinės būties forma, pasireiškianti žmonių santykių užmezgimu ir palaikymu, draugyste, partneryste. Tai keitimasis informacija, patirtimi, jos turtinimas žodiniais ir nežodiniais ženklais (Jovaiša, 2007). Sąvoka „bendravimas“ apima dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio santykių suvokimą, keitimąsi informacija ir sąveiką (Almonaitienė ir kt., 2007). Siekiant užtikrinti logopedinės pagalbos efektyvumą, būtinas ne tik logopedo ir vaiko ryšys, bet ir visų ugdymo dalyvių bendravimas bei bendradarbiavimas.

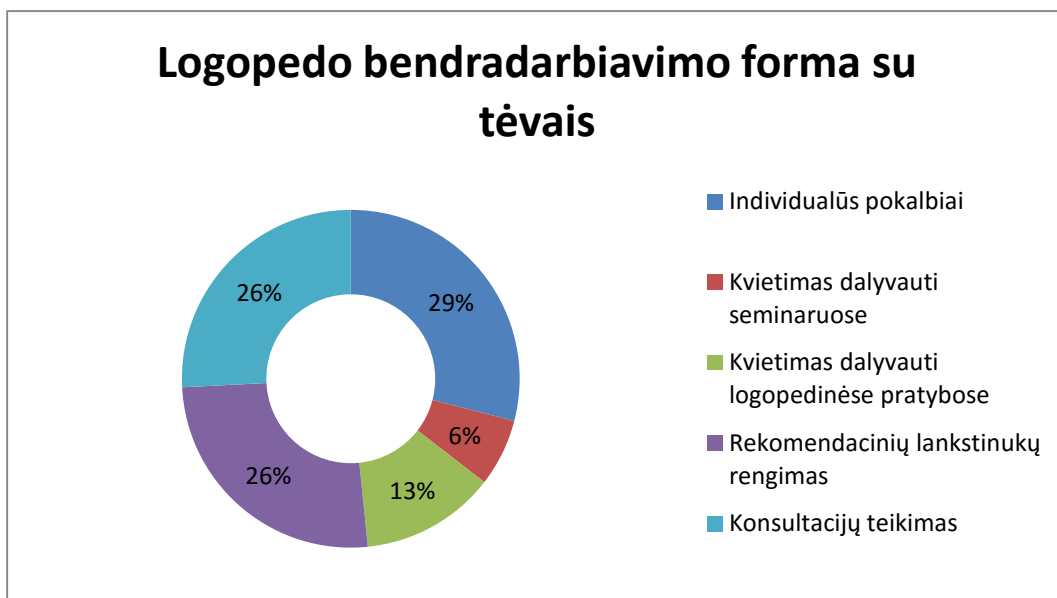
Atliekant apklausą raštu siekta išsiaiškinti, su kuo bendradarbiauja logopedai, siekdami užtikrinti efektyvų mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, įveikimą. Tyrimo duomenys šiuo klausimu atsispindi 14 paveiksle.

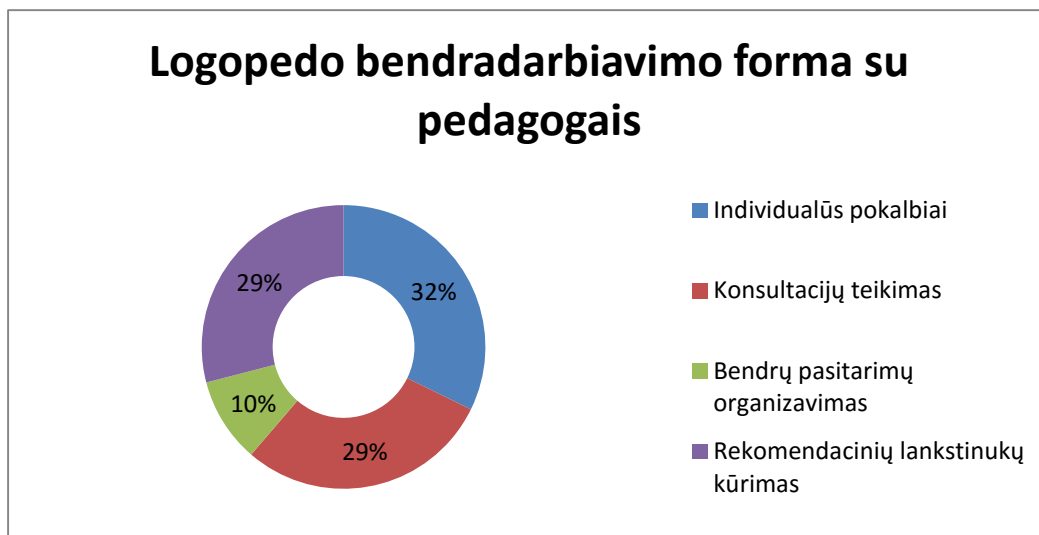
14 pav. Logopedų ir kitų ugdymo dalyvių bendradarbiavimas, respondentų skaičius

Gauti rezultatai parodė tai, kad logopedai, siekdami įveikti mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, bendradarbiauja su mokinių tėvais, pradinių klasių mokytojais, dalykų mokytojais, Pedagoginių psichologinių tarnybų (PPT) specialistais bei Mokyklų vaiko gerovės komisijų (VGK) nariais. Tik viena respondentė teigė, jog dar bendradarbiauja su gydytojais. Tyrimas parodė, kad dažniausiai bendradarbiavimas vyksta tarp mokinių tėvų ir pradinių klasių mokytojų.

Taip pat buvo siekta išsiaiškinti, kokias bendradarbiavimo formas logopedas taiko tiek su tėvais, tiek su pedagogais ir kokia bendradarbiavimo forma yra efektyviausia. Tyrimo rezultatai atsispindi 15 ir 16 paveiksluose.

15 pav. Bendradarbiavimo su tėvais formų pasiskirstymas, procentais

16 pav. Bendradarbiavimo su tėvais formų pasiskirstymas, procentais

Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad logopedai tiek su tėvais, tiek su pedagogais renkasi panašias bendradarbiavimo formas. Logopedai organizuoja *individualius pokalbius su tėvais* (29%) ir pedagogais (32%). Taip pat logopedai teikia konsultacijas tėvams (26%) ir pedagogams (29%). Tyrime dalyvavusios logopedės teigia, jog rengia rekomendacinius lankstinukus, kuriuose

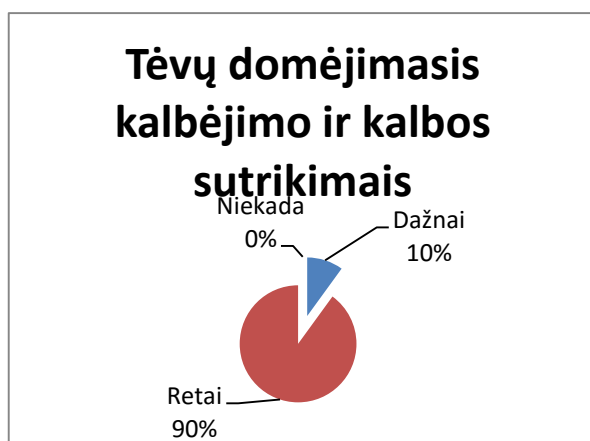
pristatomi aktualūs klausimai. Vis dėlto efektyviausia bendradarbiavimo forma, pasak tyrimo dalyvių, yra *individualūs pokalbiai*.

Remiantis apklausos ir interviu duomenimis atskleista, jog respondentės su pradinių klasių bei dalykų mokytojais dažniausiai bendrauja individualių pokalbių metu, kartais skaito informacinius pranešimus:

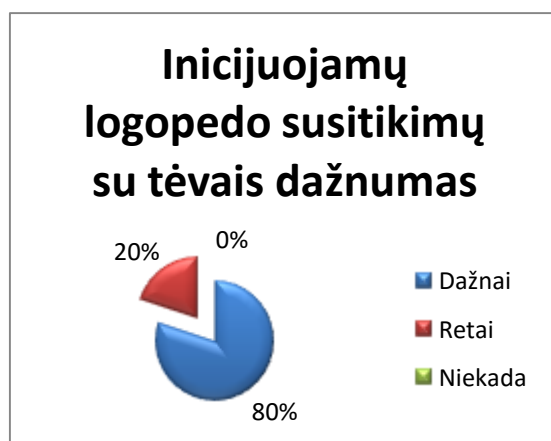
<...> Aš asmeniškai visada sakym mėnesio pradžioje ar kas dvi savaites einu pas pradinių klasių mokytojas ir klausiu, ką jos mokysis artimiausiu metu, tokiu būdu rašau teminius planus ir programas (5-log). <...> Džiaugiuosi, kad puikiai sekasi bendradarbiauti su pradinių klasių mokytojoms, visada aptariame rūpimus klausimus dėl kiekvieno vaiko individualiai. Dalinamės patarimais, priimame pastabas. O vyresnėse klasėse tenka bendrauti daugiausiai su lietuvių kalbos mokytojais. Kitaip tariant, vyksta nuolatinis bendradarbiavimas.(4-log). <...> Dažniausiai pertraukų metu aptariame, kaip sekasi mokiniams, kokie sunkumai juos kankina, kokios pagalbos ir į ką labiau reikėtų orientuotis tiek man dirbant su vaikais, tiek klasės mokytojais. (3-log). <...> Mokykloje nuolat vyksta bendradarbiavimas su pradinių klasių mokytojais. Jie patys noriai bendrauja, klausia patarimų, džiaugiasi vaiko pasiekimais.(2-log). <...> Kuriu rekomendacinius lankstinukus aktualia tema (5-log).

Tyrimo rezultatai parodė, kad logopedai, dažniausiai bendradarbiauja su pedagogais. Tyrime dalyvavusios logopedės teigia, kad tėvai dažnai neatsakingai žiūri į teikiamos logopedinės pagalbos svarbą bei vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimus.

Anketine apklausa, išsiaiškinta logopedų nuomonė apie tai, kaip dažnai tėvai domisi vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimais ir kaip dažnai patys logopedai inicijuoja susitikimus su tėvais. Rezultatų duomenys atsispindi 17 ir 18 paveiksluose.

17 pav. Tėvų domėjimasis, procentais

18 pav. Inicijuojamų susitikimų dažnumas, procentais

Tyrimo duomenys rodo, kad daugumos logopedžių nuomone (90%), patys tėvai *retai* domisi vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimais bei logopedinių pratybų organizavimu. Jie linkę

bendrauti tik tuo atveju, kaip logopedas pats inicijuoja susitikimus su mokinių tėvais. Tėvų pasyvumas, tyrimo dalyvių manymu, apsunkina logopedo darbą. Tai patvirtina ir tyrimo dalyvių komentarai:

<...> Pačių tėvų susidomėjimas yra itin mažas. Dažniausiai domisi pirmos klasės mokinių tėvai, tačiau laikui bėgant tas susidomėjimas vis mažėja. Kaip pastebima, tai tėvams mažiau rūpi ne tik informacija, susijusi su logopedinėmis pratybomis, bet ir viskas, kas susiję su mokinių ugdymu. Pastebima, kad vis mažiau tėvų lankosi tėvų susirinkimuose (3-log). <...> Labai norisi, kad mokinių tėvai būtų aktyvesni, tačiau, deja. Nežinau, kodėl, bet tėvai yra visiškai nesuinteresuoti pasidomėti apie mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimais. Žinoma, yra tokia dalis tėvų, kurie domisi, kalba, bendradarbiauja, bet jų yra labai mažai (2-log). <...> Tik nedidelė tėvų dalis patys rūpinasi vaiko ugdymu, dažniausiai logopedui pačiam reikia rodyti iniciatyvą, skambinti tėvams, kviešti juos į pokalbius (1-log). <...> Pasakyčiau, kad tų tėvų yra tikrai maža dalis. Tie tėvai, kurie neateina ar nesidomi vaiko ugdymu, visą rūpestį palieka mokyklai, susidaro toks vaizdas, kad mokykla turi rūpintis viskuo ir ugdymu ir visomis gyvenimo sąlygomis (5-log).

Siekiant užtikrinti logopedinės pagalbos efektyvumą, būtinas bendradarbiavimas tarp visų ugdymo dalyvių. Kaip atskleidė apklausos rezultatai, logopedės siekia bendrauti su mokinių tėvais bei pedagogais, taikydamos įvairias bendradarbiavimo formas. Populiariausia bendradarbiavimo forma – *individualūs pokalbiai*. Jų metu logopedai ir mokytojai akcentuoja mokinių pasiekimus, konsultuojasi, derina logopedinių pratybų temas. Bendraujant su mokinių tėvais, logopedai patys yra santykių iniciatoriai. Tenka pastebėti, kad mokinių tėvai retai domisi, kaip jų vaikams sekasi mokykloje, kaip vyksta jų vaikų ugdymas logopedinėse pratybose.

Apibendrinimas

Teorinė dokumentų ir mokslinės literatūros analizė parodė, kad logopedas savo darbe turi žinoti ir išmanyti Lietuvos Respublikos įstatymus bei kitus teisės aktus, kurie reglamentuoja logopedo darbą. Logopedai turi gebėti įveikti arba sušvelninti kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, taikydami įvairius metodus. Logopedai, dirbdami bendrojo ugdymo mokyklose, privalo atlikti tokias pagrindines funkcijas: įvertinti ir nustatyti kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, sudaryti individualias sutrikimo įveikimo programas (planus), organizuoti logopedines pratybas, bendrauti ir bendradarbiauti su visais ugdymo dalyviais. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad kalbėjimo ir kalbos sutrikimai turi didelės įtakos mokinių mokymosi pasiekimams. Mokiniam sunku įsisavinti kalbinę (žodinę) informaciją, rašto darbuose pasireiškia nemažai klaidų, patiria skaitomo teksto suvokimo sunkumų. Kalbėjimo ir kalbos sutrikimai nepalankiai veikia mokinių socialinę – emocinę raidą. Mokiniai tampa nepasitikintys savimi, drovūs, pasidaro abejingi mokymuisi, sumažėja jų mokymosi motyvacija. Vyresnio amžiaus mokiniams kalbėjimo ir kalbos sutrikimai gali sukelti kliūčių renkantis profesiją ar kitą veiklą. Tyrimo duomenys parodė, kad tarp N rajono bendrojo ugdymo mokyklų pradinėse klasių mokinių, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, vyrauja fonologiniai kalbos, fonetiniai kalbėjimo bei kalbos neišsivystymo sutrikimai. Tarp vyresnių mokinių vyrauja fonologiniai kalbos sutrikimai bei specifinė kalbos raida dėl intelekto sutrikimo ir specifinė kalbos raida dėl sąvokinio mąstymo plėtojimosi spragų. Fonologiniai, fonetiniai bei kalbos neišsivystymo sutrikimai pasireiškia garsų tarimo, foneminio suvokimo, rišliosios kalbos, gramatinio taisyklingumo netikslumais. Specifinė kalbos raida pasireiškia rišliosios kalbos, gramatinio taisyklingumo ir žodyno netikslumais. Tyrimo dalyvių teigimu, teikiant logopedinę pagalbą įvairaus amžiaus mokiniams, vyrauja pogruginės pratybos, nors kaip efektyviausia logopedinės pagalbos forma įvardijamos individualios pratybos. Individualios logopedinės pratybos taikomos su pradinėse klasių mokiniais, pasak tyrimo dalyvių, padeda jiems drąsiau jaustis, o vyresnių klasių mokiniams suteikia pasitikėjimo savimi ir tai gali padėti pasiekti geresnių rezultatų, įveikiant kalbėjimo ir kalbos sutrikimus. Logopedinės pagalbos formą respondentės renkasi atsižvelgdamos į tai, kuri tam tikroje situacijoje yra efektyvesnė ir kuri padeda palaikyti teigiamą emocinį klimatą. Tyrimo dalyvavusios logopedės savo darbe taiko aktyviuosius ir tradicinius mokymo(si) metodus. Pradinėse klasėse taikomi tokie aktyvieji metodai, kaip žaidimas, IKT, demonstravimas, o vyresnėse klasėse vyrauja tradiciniai metodai: rašymas, skaitymas, pasakojimas. Tyrimas taip pat atskleidė ir sunkumus, kuriuos patiria logopedai, organizuodami logopedinę pagalbą skirtingo

amžiaus vaikams. Laiko trūkumą, nesuderintą darbo grafiką, skirtą logopedinėms pratyboms mokyklose bei mokinių motyvacijos stoką, tyrimo dalyviai įvardija kaip esminius sunkumus. Laiko stoka labiausiai akcentuojama dirbant su pradinių klasių mokiniais. Didelis mokinių skaičius, kuriems reikia logopedo pagalbos, kelia sunkumų efektyviai teikiant logopedinę pagalbą. Teikiant logopedinę pagalbą vyresniųjų klasių mokiniams, kyla sunkumų dėl netinkamo logopedinių pratybų laiko bei mokinių mokymosi motyvacijos stokos. Mokiniai nenoriai lanko arba visai nelanko logopedinių pratybų užsiėmimus.

Tyrimas parodė, kad logopedės, siekdamos teikti efektyvią ir kokybišką pagalbą vaikams, turintiems kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, bendradarbiauja su pradinių klasių ir dalykų mokytojais ir mokinių tėvais. Dažniausiai taikoma bendradarbiavimo forma – individualūs pokalbiai. Tyrimo dalyvių teigimu, pasigendama aktyvesnio tėvų vaidmens. Bendradarbiavimą su mokinių tėvais logopedai dažniausiai inicijuoja patys.

Tyrimo rezultatų analizė leidžia daryti prielaidą, kad N rajono bendrojo lavinimo mokyklose dirbantys logopedai pagalbą teikia tiek pradinių, tiek vyresniųjų klasių mokiniams pagal poreikius. Tačiau turėtų būti ieškoma įvairesnių ir labiau motyvuojančių mokinius dalyvauti logopedinių pratybų formų ir metodų.

Išvados

1. Mokslinių šaltinių analizė parodė, kad Lietuvoje per 10 procentų visų mokinių turi specialiųjų ugdymosi poreikių. Iš jų apie 60 procentų turi kalbėjimo ir kalbos sutrikimų. Teorinių šaltinių, empirinių tyrimų bei statistinių duomenų analizė įrodo, kad įgyvendinant inkliuzinį ugdymą, logopedo pagalbos reikmė mokiniams yra būtina. Logopedų veikla Lietuvoje yra teisiškai reglamentuota. Logopedas turi išmanyti esmines jų darbą reglamentuojančias nuostatas bei įvairius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų įveikimo metodus ir gebėti palengvinti arba įveikti mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimus. Logopedas, dirbdamas bendrojo ugdymo mokykloje, privalo gebėti įvertinti ir nustatyti kalbos ir kalbėjimo sutrikimus, sudaryti individualias sutrikimo įveikimo programas, organizuoti logopedines pratybas, bendrauti ir bendradarbiauti su visai ugdymo dalyviais.
2. Tyrimas parodė, kad tirtose mokyklose dažniausiai pasitaiko fonologiniai kalbos sutrikimai. Fonologiniai kalbos sutrikimai būdingesni pradinėse klasių mokiniams, nors pasitaiko ir vyresnėse klasėse. Taip pat dažnas yra ir fonetinis kalbėjimo sutrikimas. Vyresnėse klasėse šis sutrikimas pasitaiko rečiau. Tiek pradinėse, tiek aukštesnėse klasėse kalbos neišsivystymo sutrikimas, tyrime dalyvavusiose mokyklose, pasitaiko retai. Pradinėse klasėse kiek dažniau nei vyresnėse pasitaiko sklاندus kalbėjimo sutrikimų. Rečiausias tyrimo dalyvių teigimu, sutrikimas- kalbos netekimas ir balso sutrikimas.
3. Tyrimas atskleidė, jog logopedinė pagalba mokyklose dažniausiai vyksta pogrupinių pratybų forma, nors respondentų teigimu, efektyviausia darbo forma yra individualios pratybos. Kalbėjimo ir kalbos sutrikimams įveikti tirtose mokyklose taikomi *aktyvieji ir tradiciniai mokymo(si) metodai*. Pradinėse klasėse vyrauja *aktyvieji mokymo(si) metodai*, tokie kaip žaidimas, IKT, demonstravimas, o vyresnėse klasėse – *tradiciniai mokymo(si) metodai*. Siekiant, kad kalbėjimo ir kalbos sutrikimai būtų efektyviau įveikiami, logopedai, dirbdami su įvairaus amžiaus vaikais, turėtų rinktis didesnę metodų įvairovę, tradicinius mokymo(si) metodus derinti su aktyvaus mokymo(si) metodais.
4. Tyrimo duomenų analizė leido atskleisti logopedinės pagalbos skirtumus jaunesniems ir vyresnio amžiaus vaikams. Logopedinė pagalba pradinėse klasių mokiniams orientuojasi į sutrikimo nustatymą, sutrikimo įveikimo programos sudarymą. Taip pat į garsų tarimo sutrikimo įveikimą, garsinės analizės ir sintezės įgūdžių lavinimą, smulkiosios motorikos ir artikuliacinio aparato lavinimą, žodyno plėtojimą. Teikiant pagalbą vyresniųjų klasių

mokiniais, logopedai labiausiai orientuojasi į gramatiškai taisyklingos rišliosios kalbos ugdymą, rašymo įgūdžių lavinimą, garsinės analizės ir sintezės įgūdžių lavinimą. Laiko stoka, nesuderintas logopedinių pratybų laikas bei logopedinių priemonių stoka nurodoma kaip esminiai logopedų veiklos sunkumai. Daugiau sunkumų pastebima darbe su pradinių klasių mokiniais. Dirbant su vyresniais mokiniais, vienas iš dažnesnių sunkumų – mokinių motyvacijos mokytis stoka.

5. Tyrimo rezultatai parodė, kad logopedai dažniausiai bendradarbiauja su pradinių klasių mokytojais. Tyrimo dalyvių liudijimu, mokinių tėvai retai domisi, kaip jų vaikams sekasi mokykloje, neatsakingai žiūri į teikiamos logopedinės pagalbos svarbą bei vaikų kalbėjimo ir kalbos sutrikimus. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad logopedai taiko neįvairias bendradarbiavimo su kitais pedagogais ir tėvais formas, dažniausiai apsiribojama individualiais pokalbiais.

Literatūros sąrašas

1. Adomavičienė, R., Labanauskienė, A., Gečienė, V. (2003). Garsų K-G diferencijavimas. Kaunas: Kauno mokyklų techninis skyrius.
2. Aidukienė, T. (2014). Kaip užtikrinsime inkluzinio ugdymo kokybę? *Švietimo ir mokslo ministerija: pranešimų medžiaga*. Vilnius. http://www.lietuviunamai.vilnius.lm.lt/index_files/konferencija_pranesimas_aidukiene.pdf (Žiūrėta: 2015 - 10 – 14)
3. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Šapelytė, O. (2007). *Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. Tyrimo ataskaita. Šiauliai.
4. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., ir kt. (2008). Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo lygis ir poreikis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*, 1(18).
5. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Kairienė, D. (2011). Mokinių specialiųjų poreikių tenkinimas inkluzinio ugdymo kontekste: jungtinės karalystės patirtis. *Specialusis ugdymas*, 1 (24).
6. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D. ir kt. (2011). Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas. Lietuvos patirtis užsienio šalių kontekste. Šiauliai. http://www.su.lt/bylos/fakultetai/socialines_geroves_ir_negales_studiju/mokslo%20studija.pdf (Žiūrėta: 2015 – 10 -18).
7. Almonaitienė, J ir kt. (2007). *Bendravimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
8. Ambrukaitis, J. (2013). *Žemų intelektualinių gebėjimų mokinių kalbinis ugdymas pagal adaptuotą programą*. Tėvų ir mokytojų knyga. Liucijus. Šiauliai
9. Ambrukaitis, J., Giedrienė, R. ir kt. (2009). *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijos specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
10. Augustienė, A., Burinskienė, R., Kajokienė, I.(2013). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ugdymas taikant edukacines technologijas*. Mokomoji knyga. Technologija. Kaunas.
11. Balčiūnienė, I., Kalninytė, A. (2013). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų rišliojo pasakojimo ypatybės*. Vytauto Didžiojo universitetas. Kalbos kultūra. Kaunas. http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Periodiniai_leidiniai/Kalbos_kultura/Straipsniai/086/KK_86_212_236_Balciuniene_Kalninyte.pdf (Žiūrėta: 2016- 10-12).

12. Burneikaitė N., Jarienė R., Jašinauskas L. ir kt.(2005). *Informacinių komunikacinių technologijų taikymo ugdymo procese galimybės*. Rekomendacijos mokytojui. Vilnius: ŠPC.
13. Clyne, A., McCoubrey, C., Hamilton, V. (2008). Therapy Project Office. *Speech and Language Therapy Competencies*. Irish <http://www.nuigalway.ie/media/Speech-and-Language-Therapy-Competencies.pdf> (Žiūrėta: 2015 - 11 – 05).
14. Čiuladienė, G., Paurienė, L. (2012). Iššūkiai mokyklai: inkluzijos link. *Švietimo problemos analizė*, 6 (70). https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Issukiai_mokyklai.pdf (Žiūrėta: 2015 - 10 – 13).
15. Danieliūtė, V., Ališauskas, A. (2014). Informacinių technologijų taikymas logopedo darbe. *Specialusis ugdymas*, 1 (30).
16. Evansas, P., Sabaliauskienė, R. (2010). Lietuvos kelias inkluzinio ugdymo link. *Specialusis ugdymas*, 2 (23).
17. Dudzinskienė, R., Kalesnikienė, D., Paurienė, L., Žilinskienė, I. (2010). Inovatyvių mokymo(si) metodų ir IKT taikymas. *Metodinė priemonė specialiojo ugdymo pedagogams ir pradinių klasių mokytojams. II knyga*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
18. Galkienė, A., Cijūnaitienė, A. (2007). *Mokymo metodų taikymo veiksmingumas ir populiarumas*. *Pedagogika*, (87), 77-85.
19. Gaučaitė, R., Kazlauskienė, A., Masiliauskienė, E. ir kt. (2012). *Mokymosi mokytis strategijos*. Aktyvus mokymasis: būdai, aplinkos, šaltiniai, metodai. V d. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Garšvienė, A., Juškienė, G. (2008). Priešmokyklinio amžiaus vaikų tarimo ypatumai. *Socialiniai mokslai. Edukologija*, Nr. 2 (18)
21. Gerulaitis, Š., Kazakevičius, G., Načaitė, M. , ir kt. *Mokinių mokymosi gerinimas: į pagalbą mokytojui metodinė priemonė*. Ugdymo plėtotės centras
22. Gudonis, V., Ališauskas, A, Rusteika, M. (2011). Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas bendrojo lavinimo mokyklose: mokinių ir mokytojų požiūris. *Pedagogika*. 101.
23. Hallahan, D.P., Kauffman, J.M. (2003). *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius. Alma litera.
24. Ivoškuvienė, R., Kairienė, D. (2015). *Vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas, sutrikimų diferencijavimas ir identifikavimas*. Metodinė priemonė. Lietuvos logopedų asociacija: Šiauliai.

25. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V. (2009). *Multidimensinis požiūris į mikčiojimą*. Teoriniai ir praktiniai aspektai. Šeimos gydytojų studijos. Šiaulių universitetas. <file:///C:/Users/Gintar%C4%97/Downloads/414-1627-1-PB.pdf> (Žiūrėta: 2016 - 09 – 25).
26. Ivoškuvienė, R., Makauskienė, V., Valančiūtė, L. (2008). Specialiosios pedagogikos (logopedijos) studijų programos vertinimas logopedų požiūriu. *Specialusis ugdymas, 1 (18)*.
27. Jovaiša, L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. *Vilnius: Gimtasis žodis*.
28. Kišonienė, R., Dudzinskienė, R. (2007). Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas. *Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų mokinius*. Vilnius.
29. Kunigytė – Arlauskienė, I., Jakaitienė, R. (2010). Specialiųjų poreikių turinčių vaikų santykiai su mokyklos bendruomenės nariais. *Socialinis darbas, 9*.
30. *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas* (2011). Valstybės žinios, 2011, Nr. 38-1804. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105> (Žiūrėta: 2015 - 10 – 12).
31. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992). Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> (Žiūrėta: 2015 - 10 – 12).
32. *Logopedų, dirbančių mokyklose, bendrųjų pareiginių nuostatų patvirtinimo*“. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2006) ISAK- 614, Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.273804> (žiūrėta: 2015- 10- 24).
33. *Medicinos normos MN 136:2005 „Logedas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“* patvirtinimo. LR sveikatos ministro įsakymas, (2005). Nr. V-162, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5AE5BDF10BB9> (Žiūrėta: 2015 - 10 – 26).
34. Miltenienė, L., Melienė, R., Kairienė, D. (2013). Specialistų kompetencija dirbti su mokiniiais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų. *Specialusis ugdymas, 1 (28)*.
35. *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas*“, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2011). Nr. V-1265/V-685/A1-317. Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2926557049F3> (Žiūrėta: 2016- 01-21).
36. *Mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašo*“ patvirtinimo, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2011). Nr. V- 1775, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.BB1874432466> (Žiūrėta: 2015 - 11- 10).

37. *Mokyklos Vaiko Gerovės Komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo*“ tvarkos aprašo patvirtinimo, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas , (2011), Nr. – 579, Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.396543> (Žiūrėta: 2016 - 11- 03).
38. Oficialios statistikos departamentas. *Specialusis ugdymas švietimo įstaigose*, (2014). Informaciniai pranešimai. <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=2531115> (žiūrėta: 2015- 12- 05).
39. *Pedagoginių, Psichologinių tarnybų darbo organizavimo tvarkos aprašo*“ patvirtinimo, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2011). Nr. V- 1396, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4C8A9C6C72DB> (Žiūrėta 2015- 11- 16).
40. Projektas „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas)“ SFMIS Nr. vp1-2.2.-šmm-02-v-01-009, (2015). „*Pedagogo karjeros aprašo projektas*“. Vilnius.
41. *Policy Guidelines on Inclusion in Education* (2009). Unesco. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France. <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849e.pdf> (Žiūrėta: 2015 - 11- 28).
42. Repšienė, J. Privatus logopedinis kalbėtas „*Kalbėk*“, Vilnius. <http://www.logopedinis.lt> (žiūrėta: 2016 -09-08).
43. Rozenbergienė, V. (2013). *Fonologinio kalbos sutrikimo įveikimo programa 1- 4 klasių mokiniams*. Kaunas <http://pradinukai.lt/index.php/siuntiniai/send/30-fonologinio-kalbos-sutrikimo-iveikimas/405-fonologinio-kalbos-sutrikimo-iveikimo-programa-1-4-klasiu-mokiniam> (žiūrėta: 2016 -10-04).
44. *Savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos logopedo pavyzdinio pareigybės aprašymo*“ LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2004). Nr. ISAK-1304, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4C38F0DC2FD9> (Žiūrėta: 2016 - 10 -25)
45. Simonavičius, E.(2015). *Aktyvieji mokymosi metodai: naujos formos ir galimybės*. Lietuvos edukologijos universitetas.
46. *Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašas*“, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2011). Nr. 92-4395, Valstybės žinios. Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2926557049F3> (Žiūrėta: 2016- 01 -25).
47. *Švietimo ir Mokslo Ministro 2013 m. lapkričio 21 d. įsakymo nr. V-1106 „Dėl priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo*, LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas (2016). Nr. V-674, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b707c8205d3111e69415b10fee72c487> (žiūrėta: 2016 - 10 -11).

48. Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. spalio 29 d. įsakymo nr. ISAK-2173 „Dėl vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašo tvirtinimo“ pakeitimo, LR švietimo ir mokslo ministrės įsakymas (2016). Nr. V- 751, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c82cd350703411e6a014b8463e530a88> (žiūrėta: 2016 - 10-18).
49. Švietimo ir mokslo ministro 2013 m. lapkričio 21 d. įsakymo nr. V-1106“, „Dėl priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas, (2016). Nr. V-674, Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b707c8205d3111e69415b10fee72c487> (Žiūrėta: 2016 - 10 -25)
50. Teresevičienė M., Gedvilienė G.(2003). *Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita*. Kaunas. Vytauto didžiojo universitetas.
51. Turevičiūtė, M. (2012). *Logopedinės pagalbos formos, įveikiant mokinių kalbėjimo ir kalbos sutrikimus*. Šiauliai.
52. Vaičiūnaitė, D., Bačkiūtė, V., Dukynaitė, R., Strumskienė, J. (2015). Kaip valdomi, paskirstomi ir naudojami švietimo ištekliai? *Švietimo problemos analizė*, 7 (131)
53. Vaiko raida. Pagalbos vaikui ir šeimai centras. *Kalbėjimo ir kalbos sutrikimai*. <http://vaikoraida.lt/vaiko-raida/sutrikimai/kalbos-ir-kalbejimo-sutrikimai> (žiūrėta: 2016- 11- 15).
54. Zambacevičienė, E. P. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Summary

The Master thesis analyses the specificity of speech therapists work in primary and the first part of the basic education. Theoretical and document analysis approach aims to find out the peculiarities and requirements of speech therapists competencies, functions, work organization principles, frequent speech and language disorders, their coping methods, and the importance of the speech and language education in 1st – 4th and 5th – 8th grades.

Empirical data was collected using a questionnaire and semi-structured interview techniques to reveal the specificity of speech therapy intervention in primary and basic education the first part of the classroom. The empirical study was aimed at finding out what the speech and language disorders having students, speech therapists working with in schools, what forms of speech therapy is organized and what forms of speech therapy classes are most effective. It also aimed to reveal what speech therapy methods usually are applied in their practice with students having speech and language disorders. Descriptive data analysis of the survey has been applied to reveal the difficulties speech therapists are faced in their practice, and what forms of cooperation are usual among speech therapist, teachers, students and their parents.

The data of the research showed that phonological, phonetic and language underdevelopment, speech and language disorders are prevailed in 1 – 4 grades. Phonological and language specific developmental speech and language disorders are met in 5 – 8 grades. Speech therapists usually applies active learning methods while teaching primary school students, and working with older students, dominates traditional teaching (learning) methods. Speech therapists in their work frequently are confronted with a lack of time, due to the large number of pupils, and lack of motivation of the senior pupils. In order to ensure quality assistance to schoolchildren speech therapists themselves usually initiate communication with teachers, students and parents, using individual interviews. According to descriptive data analysis, the passive participants in education are the students' parents.

Keywords: speech therapist, organization of speech therapist practice, speech and language disorders.